

בסד

הלכות סוכה

סימן תרכה

בסוכות תשבו שבעת ימים וגו'

בס"ה פ' אמור דף קג ע"ב מדייק רבי אבא מ"ש בסוכות תשבו שבעת ימים ולא כתוב "בשבעת ימים". אמור רבי אבא "שבעת ימים" אלו שבע ספירות חגתנה"ם שבהם שורש נשמות שבעת האושפזין: אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד והם שורים בסוכה ויש להזמין אותם ולקבל אותם בשמחה.

למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'. תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים וכן הרבה מצות, לפי שהוא דבר שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה, כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים באותות ובמופתים.

יציאת מצרים הייתה מכח הבינה כפי שאומר הרשב"י (זוהר בשלח מו עא) היובל, היינו הבינה העלתה את בני ישראל ממצרים ולכן כתוב "חמשים" חסר לרמוז על כך וכו' עיי"ש. ועוד אומר הקב"ה למשה "איה אשר אהיה" וזו ספירת הבינה לדעת רבים מחכמי הקבלה סוברים ששם אהיה הוא בבינה גם יצ"מ נזכרה בתורה חמישים פעמים להורות לנו שהייתה מכח הבינה כך גם הרקאנטי על התורה מסב תשומת לבנו למ"ש (שמות יג, יט) "וחמשים עלו בני" ממצרים" אל תקרי חמושים אלא חמישים שיצאו מכח נש"ב. וגם הסוכה עניינה קבלת אורות הבינה למלכות כמו שיתבאר לקמן. הסוכה נקראת סוכה על שם ה"סכך" שמספרו מאה והם מאה אורות שנותנת הבינה למלכות.

והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש. ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו.

כתב המהר"ח זללה"ה דברים ששמע מרבו הארי הקדוש זי"עא בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד' כי הנה ענין הסוכה הוא אור מקיף אל הנקבה (מלכות) מבחינת החסדים דאימא. ואנחנו ישראל "בני מלכים" בני מלכות הנקראת רחל נוקבא דז"א עושים סוכה ויושבים בצל אור המקיף ההוא המתפשט בה המקיף וסובב אותה כעין סוכה כדי שנמשיך אלינו מן האור המקיף ההוא. וז"ש מ"ש חז"ל (סוכה יא ע"ב) כי הסוכה היא כנגד ענני כבוד אשר במדבר. כי הנה כל ענן הוא בחינת חסד כמ"ש הכתוב "כי ענן ה' עליהם יומם" ואין יומם אלא חסד כמ"ש הכתוב "יומם יצוה ה' חסדו". ולכן היו ענני כבוד כנגד אהרן הכהן איש החסד והם ז' עננים כנגד ז' מקיפים של החסדים בשבע ספירות תחתונות דנוקבא מחסד עד מלכות שבה וכנגדם הם שבעת ימי הסוכה.

¹ תלמוד בבלי מסכת תענית דף ט ע"א: "שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן, באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן.

כתב בספר מצודת דוד להרדב"ז – מצוה קיז: לישב בסוכה כל ז' ימי החג שנאמר "בסוכות תשבו ז' ימים". טעם מצוה זו מפורש בכתוב "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים". שהיו מוקפים בענני כבוד שלא יזיק להם חורב ביום וקרח בלילה. וי"מ כי סוכות ממש עשו במדבר כפשטיה דקרא "כי בסוכות". ולפי זה קשה קצת מה זכר יש בזה והלא כל שוכני המדברות יושבים באהלים או בסוכות. וי"ל שאין הזכר אלא ליציאת מצרים, ושהלכו במדבר מ' שנה ולא הכס שרב ושמש.

וסוד הסוכה רמז במלת סוכה שהוא כ"ו ה"ס. והוא סוד חיבור ב' שמות שהם יאהדונה". וכבר ידעת כי שם ההוי"ה הרומז בחתן עולה כ"ו, ושם אדנ"י הרומז בכלה עולה ה"ס, ושניהם עולים "אמן". וזה סוד הסוכה, חבור חתן וכלה. וזה שאנו מתפללים בליל שבת "ופרוס סוכת שלום עלינו". ונתנה מצוה זו לישראל בט"ו בחודש זמן מילוי הלבנה, אחר שכבר נתכפרו ונטהרו ישראל, וטהרו את המקדש העליון. ובא המלך להתייחד עם כלתו, ואמר עשו חופה ז' ימים. ולכן היא דירת עראי כי היא דלה ברחבה וגבהה, ובמחיצותיה כאשר ידעת, שאין לה מאור מעצמה. ומכאן תבין רמז למה שארז"ל (ע"ז ג' ע"א) אמר הקב"ה מצוה קלה יש לי וסוכה שמה. וכן יש רמז למה שארז"ל (סוכה כז ע"ב) "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" חסר כתיב, רמז לסוכת דוד (ספירת המלכות) הנופלת, והיא נתנה לישראל לבד (ולא לאומות העולם) כאשר כתבנו למעלה כי הם תחת כנפי השכינה להיות צל על ראשם להצילם מרעתם. ולפעמים היא מלאה, בהתחבר אליה הואי". ולפעמים היא חסרה כשמסתלק ממנה, "בפשע יעקב כל זאת".

וראיתי מי שכתב יש מחכמי הקבלה שאמרו כי הסוכה רומזת לחכמה העליונה שהיא חופה להקב"ה והיא בית נתיבות לכל הספירות כי היא מקפת הכל. ובעבור כי הבית מוקפת מג' רוחותיה והכשר הדופן ז' טפחים דכתיב וימינו טפחה שמים, טפח לכל רקיע והם ז' רקיעים. וטעם לגובה י' טפחים ידוע. נמצא הכשר הדופן ז' טפחים רמז לז' הידועים. וכתב ר' מנחם (עזריה מפאנו זצוק"ל) ואולי כי בזה נחלקו ר"י וחכמים בסוכה דירת עראי ודירת קבע ע"כ:

קשה למ"ד ענני כבוד והרי בלעם ראה את ישראל שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כלפי זה כיצד הושיבן בענני כבוד? וי"ל שעל הכל ומסביב היו שבעה ענני כבוד המפורשות בתורה (שמות יג, כא-כב) ויהיה ה'לך לפנייהם יומם בעמוד ענן לנחתם ה'דרך ולי'לה בעמוד אש להאיר להם וללכת יומם ולי'לה לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לי'לה לפני העם: אם כך היו להם סוכות ממש וענני כבוד. על כך עונה הרדב"ז בספרו מצודת דוד (מצוה קיז) "וי"ל (למ"ד סוכות ממש) שאין הזכר אלא ליציאת מצרים, ושהלכו במדבר מ' שנה ולא הכס שרב ושמש.

ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך. ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה.

מצות הסוכה באה להמתיק את הדינים:

² ספר שושן סודות - אות תקסט - ענין סוכות "הסוכה רומז לחכמה, וחכמה נקראת בית שנאמר בית נתיבות נצבה. ר"ל שהוא בית הספירות כי היא מקפת הכל. ושמיני של חג קראה הכתוב "עצרת היא", שהיא עצורה אצלו, ר"ל כי העטרה (מלכות) עצורה לת"ת ועל העטרה אמרו רבותינו "סעודה קטנה". ובכל יום ויום של חג הסוכות רומז לאחת מן הספירות של היום והם מקריבים ע' פרים כנגד ע' כוחות הממונים על ע' אומות וביום ז' של פסח נאמר עצרת כי יציאת מצרים היה ג"כ בב' מידות בת"ת ובעט"ר כמו שביארנו בטעם חמץ. והת"ת עיקר, וע"כ אין הקרבן משתנה כאשר משתנה בסוכות ומה שאדם חייב לאכול מצה ולא חמץ בפסח רומז למדת הדין שהיא חמוצה וקשה ומצה רומז למדת הרחמים, והת"ת נתן כח בע"ט להציל האוהבים ולהפיל השונאים. ובשביל שלא יקצץ אדם בנטיעות באכילת חמץ לאמר כי כל האכילות או הפעולות היכולות בע"ט בפעל להם כי היא מדת הדין הרפה, צוה באכילת מצה שלא תזוז מן הת"ת שהיא מדת הרחמים כעין המצה שאינה חמוצה וקשה. וזה שאמרו כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה. וזה סוד אכילת מצה ואינו אכילת חמץ:

כאן נתנו בזה המקובלים סיבה אחרת לגמרי ואמרו שמצות הסוכה הינה המשך ישיר מיום הכיפורים. לאחר שהמלכות (רחל) ננסרה מן התפארת (ז"א) יש בה תגבורת הדינים כעת עלינו להמתיקה ולהכינה לייחוד ביום שמיני עצרת. ולכן אנו ממשיכים אליה חסדים מהבינה הנחלקים לפנימי ומקיף. המשכת חסדים דאור פנימי נעשים על ידי הלולב, והמשכת החסדים המקיפים נעשים ע"י ישיבה בסוכה. (שער הכוונות דרוש ד' דסוכות, מחברת הקודש להר"ש).

עוד כתב בזה בספר "מאירת עינים" לרבי יצחק דמן עכו – פרשת אמור "אחרי כן בחדש (תשרי) עצמו ציונו השם ית' לעשות סוכה וליטול בו ד' מינים, מפני שזה (תחילת) בריותיו (נ"ל בריאתו) של עולם, ובאותו זמן חטא אדם הראשון החטא הגדול הידוע, וצונו לעשות המצות האילו, ולרצותו באילו המינים כדי לתקן טעותו (ע' רמב"ן כ"ג-מ'). עם מה שיש בו עוד (בבניין) ובעניין טעם, כי ד' מינים שבלולב יש להם כוחות בעליונים למה שהם רומזים כמו שנזכיר. ואפשר שאין הכח ההוא מכל אחד ואחד על כל מין ומין מהן כן בשאר ימות השנה כמו שהוא עתה, ולפי צונו לרצותו בהם עתה:

מצוות
הסוכה
באה
לרצות
את
הבורא
שימחל
על חטא
אדה"ר

וסוכה זו צריך שתהיה במקום הראוי לעשותה כפי שיבואר לקמן וממין הראוי ושיהיו דפנותיה כראוי בשיעורם ובמינים ושיהיה סככה כראוי ושלא תהא גבוה יותר משיעורה ולא נמוכה פחות משיעורה ולא קטנה משיעורה:

סימן תרכו

מקום הראוי כיצד? שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב "בסוכות תשבו" ודרשינן ולא בסוכה שתחת סוכה, ולא בסוכה שתחת הבית, ולא בסוכה שתחת האילן.

לא מצאתי בספר הזהר או בכתבי הארי הקדוש התייחסות ואענה חלקי. ידוע שהסוכה נקראת "צילא דמהימנותא" דהיינו צל האמונה בו השכינה פורשת כנפיה ומקיפה אותנו באורות הבאים אליה מהבינה הנקראת "אם הבנים" (זו"ן) ולכן זה חג של שמחה. שלמה המלך ע"ה התפלל ואמר "ואתה תשמע השמים" הפירוש הקבלי "ואתה" היינו זו"ן בשעה שיונקים מן הבינה הנקראת "שמיעה". כמו כן יש סוכת דוד וזו המלכות. סוכה באותיותיה אלו זו"ן. סוכת שלום זו הבינה כמ"ש בספר קהלת יעקב – ערך סו "סוכה איהי בחינת אמא עלאה דמסככת על בניה, רעיא מהימנא פנחס ר"ה ע"ב, ושם כתב דסכה חסר איהי בינה, וסוכה מלא איהו זעיר ונוקבא, כי הוא הו"ה הו"ה כ"ו אדני ס"ה. כעת נבין שאסור לחצוץ בין הסוכה והשמים שזה ז"א כדי לייחד זו"ן עם הסכך שמספרו מאה הרומז לאורות הבינה. סוכה מספר אילן ואין ראוי לאילן נוסף שיחוצ בינה לשמים.

ואם האילן צילתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין וכו'

עניין הצל נדרש בס"ה פ' אמור (קג עא) שעלינו לישוב בצל סוכה לפי שנאמר "בצילו חמדתי וישבתי". כתב הרב החסיד המקובל האלקי רבי אברהם אזולאי זצוק"ל זללה"ה בביאור "אור החמה" (שמות קפו עב) בזה"ל: "בסוכות תשבו ישראל וז"א ובעי עמא קדישא וגומר ליסב בסוד קשרה זו הנז' וז"ש ברזא דמהימנותא הרי ג' עניינים בכתוב א': קשר ד' ימים בבינה, הב' קשרם והארתם במלכות, הג' יש נ' ישראל עמדו בצל סוכה תחתונה זו ומשם יאירו עליו ה' ימים על ראשינו. וג' עניינים אלו בבת אחת צוה הכתוב ואמר "בסוכות" וז"ש ומאן דיתיב בצלא דא של המלכות יתיב באינון יומין עילאין. תדע שכך הוא שכל שני עניינים שני פירושים הוציא הכתוב במלה אחת ואמר "בסכת" והטעם שהמ' ע"י קיבוץ ישראל בה היא נקשרת למעלה בז' ימים וז' ימים בבינה והבינה מאיר בימים וימים במ' ואנו מסתופפים בצל שלשתם יחד שהם נקשרים בסבתינו וייחודינו. ע"כ.

מכאן שע"י ישיבה גשמית בסוכה זוכים ומקבלים אור ז"ל שהם שבעה ימים והאושפיזין מייצגים את ז"ל וזה גורם לשכינה שתקבל שפע אור ז"א ואימא עילאה.

סימן תרכו

וכי היכי דבעינן שתהא הסוכה תחת אויר השמים ולא יהא סכך אחר עליה ה"נ בעינן שיהא הוא באויר הסוכה ולא יהא סכך אחר חוצץ בינו לסוכה לפיכך הישן בה תחת המטה או תחת הכילה אם היה גבוה י"ט ויש לה גג טפח חשובה כאהל ולא יצא.

אויר הסוכה נקרא "צל האמונה" כלומר צל השכינה ולכן כל האזרח בישראל ישבו בסוכות ולא אומות העולם שאין להם חלק באויר השכינה. (זוהר אמור דף קג ע"א).

סימן תרכח

סוכה שתחת סוכה העליונה כשירה והתחתונה פסולה והני מילי שיכולה התחתונה לקבל כרים וכסתות של עליונה שאז נקראת התחתונה סוכה שתחת סוכה כיון שראוי לדור בעליונה אבל אם אינה יכולה לקבלם לא. ומיהו אפילו אם אינה יכולה לקבלם אלא ע"י הדחק פסולה וגם צריך שיהא ביניהן י"ט אבל אם אין ביניהן י' או שיש ביניהן י' ואינה יכולה לקבל כרים וכסתות של העליונה אז התחתונה כשירה אם היא מסוככת כהלכתה אפי' אם העליונה למעלה מעשרים. ואם אינה מסוככת כהלכתה ומתכשרת ע"י סכך העליונה צריך שתהא העליונה בתוך כ' אמה לארץ ובה"ע כתב אפי' אין ביניהן אלא ד' טפחים פסולה וכ"כ אבי העזרי והרז"ה ז"ל ולא נהירא לא"א ז"ל:

לא מצאתי בדברי המקובלים ברם דבר זה נלמד מהסימן דלעיל שהסוכה צ"ל תחת אויר השמים.

העושה סוכה בראש העגלה או בראש הספינה אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה. אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואפי' אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשירה:

כתב ע"ז הרב הגאון יקותיאל פיש שליטא בספר, סוד החשמל חלק א – חג הסוכות צל מניעת הפרעות חיצוניות: "וכן מצינו בגמרא (סוכה כג.) העושה סוכתו בראש הספינה רבי עקיבא סבר סכה דירת עראי בעינן וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כשירה ורואים כאן דבר פלא שרבי עקיבא מכשיר סכה בספינה שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואינו מתייחס באופן מיוחד לסכה שנמצאת בים. ומבאר לדברינו כיון שהים עצמו הוא גם בחינת סכה, זה משאיר את ההלכה כמו ביבשה ואין הלכה מיוחדת לסכה על גבי ספינה שבים. לפי זה מבאר הקשר המיוחד בין דוד המלך לסכות, ומדוע נקראת מלכות בית דוד בשם סכת דוד הנפלת, כי הים הוא סמל לסכה, ומלכות בית דוד היא בחינת ים. ע"כ. הרב מסביר שהסוכה היא בחינת מלכות וכן ים וכן ארץ כל אלו כינויי מלכות.

סימן תרכט

ממין הראוי כיצד כל דבר שאין מקבל טומאה ותלוש וגידולו מן הארץ מסככין בו.

כתב בזה ספר הקנה ד"ה סוד סוכה: "ועל כן הסכך וצריך להיעשותו מדבר שאינו מקבל טומאה כיון שהסוכה הינה ספירתו החכמה היא בית לכל הספירות וסכך שלה היא הכתר ואין שם ובכתרו דין כלל שהדין מביא המות היא הטומאה. ע"כ. מזה תבין שאין לסכך בדבר שריחו רע וכו'.

אבל דבר שאינו צומח מן הארץ אפילו אם גידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה כגון עורות של בהמות שלא נעבדו שאינן מקבלות טומאה או מיני מתכות אין מסככין בו וכן כל דבר שמקבל טומאה כגון שפודין וארוכות המטה וכל הכלים אין מסככין בהן אפילו נשברו שלא נשאר בהן שיעור קבלת טומאה. סככה בחצים שאין להם בית קבול כשירה שאינן מקבלין טומאה יש להן בית קבול פסולה בפשתן שלא נידק ולא נופץ כשירה דעץ בעלמא הוא נידק ונופץ פסולה בחבלים של פשתן פסולה בשל גמי ושל סיב כשירה:

מחצלת של קש וקנים ושיפה ושל גמי לא שנא ארוגה שהיא חלקה וראויה לשכיבה, ל"ש עשויה מעשה שרשרות שאינה חלקה ואינה ראויה כ"כ לשכיבה אם היא קטנה סתמה עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה אא"כ עשאה לסיכוך ואם היא גדולה סתמא עומדת לסיכוך ומסככין בה וה"מ שאין לה שפה אבל אם יש לה שפה בענין שראויה לקבל אפי' אם נטל שפתה אין מסככין בה כתב ה"ר ישעיה אפילו במקום שעושין אותן לשכיבה הקונה אותן מן האומן ע"ד לסכך מותר לסכך בה ול"נ לא"א ז"ל אלא אנו הולכין אחר מנהג אנשי המקום וכיון שדרכן לעשותן לשכיבה אפי' אם קנאה ע"ד לסכך או אפי' צוה לאומן לתקנה ע"ד לסכך אין מסככין בה כי מי יודע אם תקנה לכך כיון שדרך אנשי המקום לעשותן לשכיבה:

כל מיני אוכלין מקבלין טומאה ואין מסככין בהן הילכך ענפי תאנה ובהן תאנים זמורות ובהן ענבין אם פסולתם מרובה על האוכל אז האוכל בטל ומסככין בהן ואם האוכל מרובה על הפסולת אין מסככין בהן ואם קצרן לאוכל אז יש להיד תורת אוכל לקבל טומאה וצריך שיהא בפסולת כדי לבטל האוכל והיד ואם קצרם לסיכוך אז אין להיד תורת אוכל ואדרבה הוא מצטרף עם הפסולת לבטל האוכל קצרן לאוכל ונמלך עליהם לסיכוך אין המחשבה מוציאה הידות מתורת אוכל עד שיעשה בהם מעשה שניכר שרוצה אותם לסיכוך כגון שידוש אותם ואם סיכך בירקות שממהרין ליבש

אע"פ שפסולין לסכך שהרי מקבלים טומאה אין דינן כסכך פסול לפסול בד"ט אלא כאויר חשיבי לפסול בג' ואם אין דרכן ליבש אז דינם כסכך פסול: כ"ד שמחובר אין מסככין בו לפיכך אם הדלה עליה הגפן או דלעת ועשה מהן הסיכוך פסול אא"כ קצצו כדלעיל ויש דברים שכשרים מן התורה אלא שחז"ל אסרו לסכך בהם לכתחלה ובדיעבד יצא כמו מיני עשבים שאינן ראויין לאכילה ואין מקבלים טומאה וריחן רע או שנושרין עליהן דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או מתוך שעליהן נופלין יצא מן הסוכה וחבילה ג"כ אסרו לסכך בה משום שפעמים שאדם מניח חבילתו על הסוכה לייבשה ולא לשם סוכה ואח"כ נמלך עליה לשם סוכה ואותה סוכה פסולה משום שנאמר תעשה ודרשינן ולא מן העשוי בפסול כגון זה שלא נעשה אפי' לצל אלא להתייבש הלכך אסרו לסכך בחבילה גזירה אטו זאת וכיון שמפני זה אסרוהו לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך לייבשה ואין זה בפחות מכ"ה קנים הלכך כל זמן שאין בה כ"ה שרי ואם הרבה קנים יוצאים מגזע א' אפי' אם הם כ"ה וקשרם בראשה השני אינה נקראת חבילה כיון שעיקרן א' ואם אגד עמהן קנה א' ויש בין שניהם כ"ה הויא חבילה וכן חבילה שאין קושרין אותה אלא למוכרה במנין ומיד כשיקננה הקונה יתירנה אינה חבילה ואם סיכך בחבילה והתירה כשירה כיון שאין אסורה אלא משום גזירה כדפרישית אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך שפסולה מן התורה כתב הר"י מקרקשינא שאינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע וי"א שאף זאת ניתרת בהתרה ומסתברא שצריכה נענוע וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ד' אפילו הפכן על צדן שאין בהן ד' מפני שדומין לתקרת הבית וחיישינן שמא ישב תחת התקרה לשם סוכה ואם אין בהם ד' כשרים אפי' הן משופין שדומין לכלים וכתב בסמ"ק ומיהו נהגו העולם שלא לסכך בהם כלל ומשום דלמא אתי לסכך בהם בקביעות בענין שאין הגשמים יכולין לירד בה אפי' אם מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או שישרו העלין ותהיה חמתה מרובה מצילתה ופירס עליה סדין שלא תיבש או תחתיה שלא ישרו העלין כיון שהסדין גורם שע"י צילתה מרובה מחמתה פסולה אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין לנאותה כשירה ובלבד שיהא בתוך ד' לסכך ומיהו לכתחלה לא יעשה אא"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא כדי ליבש:

סימן תרל

כל הדברים הפסולים אינן פסולין אלא לסכך אבל כולם כשרים לדפנות שדפנות כשרים מכל דבר ואפילו חמתו מרובה מצילתו ובלבד שיהיו עשויות כראוי בשיעורם ובמנינם.

כיצד דתנן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח וצריך צורת הפתח הלכך אם יש לה ב' דפנות זו אצל זו עושה טפח מרווח ומעמידו בפחות מג' לאחד מן הכתלים ויעמיד קנה כנגד סוף הכותל וישים קנה עליו ועל הטפח וכשירה. ומותר לטלטל בה אפי' בשבת דכמו שחשוב מחיצה לענין סוכה חשוב מחיצה לענין שבת.

הסבר לסוכה זו התבאר בזהר פנחס ברע"מ דף רנ"ה ע"ב ששתיים כהלכתן אלו חו"ב והטפח זו המלכות. וזה ענין החיבוק שהתבאר בשער הכוונות דרושי חג הסוכות דרוש ד' ועתה נבאר גם ג' בחי' הנז' הנה נודע כי הנקבה רחל מתחלת מן אחורי החזה ד"א ולמטה ובהיות אימא מקפת את ז' נמצא כי בתחילה מקפת את חציו העליון של ז"א הוא לבדו והרי זו היא בחי' א'. וא"כ נמשך אור מקיף דא"י מקפת ע"ג הנקבה לבד' כי הנה אין אותו האור מקיף ע"ג ז"א ממש מאחוריו אלא ע"ג נוק' ונדבקת שם עמו אב"א והרי זו בחי' ב'. ועוד יש בחי' הזרוע ימין ד"א שבו מחבק את נוקבא כמשיה וימינו תחבקני בהיותם פב"פ ושם ז' הם ביחד ונודע כי החיבוק הוא א"מ כנ"ל בדרוש הא' שקדם לזה והנה אור המקיף ע"ג זרוע ימין של ז"א כשהוא מחבק את נוק' ודאי כי גם היא מוקפת באותו האור המקיף והרי נשלמו ג' הבחי'. והנה ב' בחי' הראשון הם מבוארות אבל הבחי' הג' אנו צריכים לבאר עניינה והנה לזו הבחי' הג' הוא שאמרו בגמ' שתיים כהלכתן וג' אפילו טפח וזו א' מצוירי הנז' בגמרא וזה עניינו. כי הנה בהיות ז' פב"פ והוא מחבק אותה בזרועו הימני והנה הזרוע יש בו תלת פרקין פרק העליון הסמוך ומחובר בכתף והוא ארוך ופרק האמצעי והוא הנק' זרוע וגם הוא ארוך ופרק האחרון והוא הכף של יד עם ה' אצבעותיו וזו היא פרק קצר וקטן. והנה בהיותו מחבקה בזרועו נמצא כי הפרק העליון הוא מחבק את צד זרוע שמאל של נוק' והפרק האמצעי נכפף עוד ומחבק לצד האחר של נוק' ואלו נק' ב' דפנות שלימות כהלכתן והפרק הג' של היד נכפף יותר מכולם ומחבק צד פנים של נוק' אבל אינו מחבק כל הצד ההוא של פנים כי הפרק ההוא קטן וקצר ואין בו רק שיעור טפח שהם ד' אצבעות היד לבדם ועל זה אמרו ודופן ג' אפי' טפח.

ואם עשויה כמבוי מפולש כזה עושה פס ד' ומשהו ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן ונותן קנה מהפס על הדופן הא'

סוד סוכה זו התבאר בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד' והואיל ואתא לידן נבאר עוד ציור אחר הנז' בגמ' והוא סוכה העשויה כמבוי. ועניינה הוא כי הנה בחי' רחל בין בהיותה פב"פ או אב"א אין עיקר יציאתה אלא מקו האמצעי של ז"א במקום החזה דתמן נקיב חד נוקבא ואתפשט בוצינא דקרדינותא ועביד לרישא וגולגלתא דנוקבא כנז' באדרת נשא ונודע כי הנו"ה דאימא עם המוחין דז"א שבתוכן המתלבשין תוך הז"א הנה הנצח וההוד מתפשטין בב' קווי הימין והשמאל עד סיום רגליו אבל היסוד המתפשט בקו האמצעי אינו מתפשט רק עד החזה בלבד למעל' מראש רחל ונמצאת רחל העומדת בקו האמצעי דז"א מוקפת מן נצח והוד דאימא והם כצורת ב' דפנות ימנית ושמאלית זו כנגד זו וזו כנגד זו כדמיון מבוי מפולש. ופשוט הוא כי כמו שבחי' זו היא בא"פ כך הוא בא"מ דאימא המקיף מבחוץ סביב הנצח וההוד דז"א כי לעולם אין סוכה אלא בא"מ כנז' ואל תטעה בזה כי אין כל דברינו אלה אלא בבחי' א"מ דאימא הנק' סוכה. והנה הנקבה עומדת בין ב' הדפנות העשויות כמבוי מפולש ולכן צריך שיביא פס טפח ומשהו ויעמידנו בדופן הג' המזרחית בפחות מג' אל הדופן הימנית והדופן השמאלית. באופן שהפס הזה יהיה ממש מכוון באמצע ב' הדפנות ימנית ושמאלית וע"י נכשרת סוכה זו שהרי אינו מבוי מפולש. והנה ענין הפס הזה הנז' אשר בדופן הג' הנה הוא היסוד דאימא

שנסתיים בחזה והוא דופן ג' מזרחית באמצע ב' דפנות נצח והוד דרומית וצפונית והוא מכוון ממש באמצע בין ב' הדפנות ואינו קרוב לזה יותר מזה ונודע כי ביסוד הזה יש בו ה' החסדים או ה' גבורות ונודע הוא כי הם בחי' ה' אצבעות יד ימנית או יד שמאלית ונמצא כי שיעור הפס הזה הוא טפח והנה על דרך זה יתבארו כל שאר ציורי הסוכה אבל הכלל העולה כי כל בחי' סוכה אינו אלא בבחי' אימא עילאה המסככת על ז'ין בנין דילה בבחי' אור המקיף שלה כנז'.

ואם הב' כהלכתן וטפח בשלישית אפי' יש בב' המחיצות פתחים הרבה שאין בהם צורת הפתח שכשתצטרף כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד כשירה, ובלבד שלא יהא בהם פרצה יתירה על י' אמות. ואם יש בה צורת הפתח אפילו ביתר מי' כשירה. והרמב"ם ז"ל כתב אפי' יש לה צורת הפתח אם יש בה פרצה יותר מי' פסולה אא"כ עומד מרובה על הפרוץ ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל:

נעץ ד' קונדיסין באמצע הגג וסיכך על גבה פסולה דלא חשבינן להו כמחיצות ואם נעץ אותן בשפת הגג וסיכך עליהם כתב הרמב"ם ז"ל דכשירה שרואין מחיצות הבית כאילו עולות למעלה וכ"כ רב שרירא והרי"ץ גיאת אבל רי"ף פסל וכ"כ אבי"ה וה"ר ישעיה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל:

מבוי מפולש שתקנו בלחי מצד א' ומצדו השני מפולש בלא שום תיקון וסיכך על גביו באותו הצד המתוקן בלחי הסוכה כשירה בשבת שבחג ומותר לטלטל בה אבל בחול פסולה.

וכן סיכך ע"ג פסי ביראות ברה"ר שהן ד' קורות נעוצות בד' רוחות זו כנגד זו כזה שכל אחד נוטה אמה לכאן ואמה לכאן כשירה הסוכה בשבת שבחג ומותר לטלטל בה אפילו אם אין ביניהן בור אבל אם עשה כן בחצר פסולה:

היתה אכסדרה בפני הבית וחצר לפניה ועשה סוכה בחצר בשני דפנות שלימות ובצד הג' סמכה לאכסדרה בענין שהסכך נוגע בפי האכסדרה כזה והיא רחבה ד' אמות בענין שאין כותל הבית עולה לסוכה אם יש לה עמודים שנסמכת עליהן והם בפחות מג' בין זה לזה כשירה דחשיבא מחיצה אף לסוכה ואם אין לה עמודים אפילו אם יש בפי התקרה של אכסדרה טפח לא אמרינן ביה יורד וסותם להכשיר הסוכה להיות לה דופן כיון שלא נעשה לשם כך. היה לה בליטה כמו עמוד בין שנראה בפנים ושוה בחוץ כזה בין שנראה בחוץ ושוה בפנים כזה כשירה והוא שיעשה צורת הפתח בדופן הג' ע"פ כולו היו דפנותיה גבוהות י"ט או אפי' אין בהם אלא ז' ומשהו ומעמידן בפחות מג' סמוך לארץ כשירה אפי' הגג גבוהה הרבה ובלבד שיהיה מכוון כנגדן ואפי' אינו מכוון ממש רק שהוא בתוך ג' כנגדו

כשירה ואם אינה גבוהה אלא י"ט אפי' אין בדופן אלא ד' ושני משהויין כשירה שמעמידה באמצע ואמרינן לבוד למעלה ולמטה חשוב כסתום היו הדפנות גבוהים מן הארץ ג"ט פסולה:

העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשירה והוא שיקשור ענפי האילן שלא ינידם הרוח שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד לפני רוח מצויה אינה מחיצה וכתב הר"פ ע"כ אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים אף על פי שקושרן בטוב זימנין דמנתקי ולא אדעתיה והוה ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה והרוצה לעשות בסדינין טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות מג':

ועושיין מחיצה אפילו מבעלי חיים שיקשור שם בהמה לדופן ויכול לעשות מחבירו דופן לסוכה להכשירה ואפילו בי"ט ובלבד שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם אבל בחול אפילו אם הוא יודע שפיר דמי יש מדקדקין כשעושיין דופן מקנים להעמידן דרך גדילתן כדאמרינן גבי לולב שאין יוצאין בו אלא דרך גדילתן וא"צ כיון שדפנות כשרים מכל דבר: הסומך סוכתו בכרעי המטה פירוש שסומך הסכך על כרעי המטה והכרעים הן הן מחיצות אם יש גבוה י' טפחים מן המטה לסכך כשירה ואם לאו פסולה סמך הסכך על העמודים והכרעים הן הן דפנות אפי' אם אין גבוה י' מן המטה עד הסכך כשירה:

סימן תרלא

סככה כראוי כיצד?

ראשית יש לבאר מילת "סכך" על פי הסוד. כתב המהרש"ו זלה"ה בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד: "ונבאר מלת סכך הנה נודע כי הכתר כולל כל הטי' ספירות שלמטה ממנו ויש בו כללות של כל מה שלמטה ממנו וגם הטי' עצמו דאימא בודאי שכל האורות שבה משם ולמטה כולם יורדים ועוברים בו. ונמצא לבי' טעמים הוא מוכרח שבכתר הזה יהיה בו כללות כל מה שלמטה ממנו ונודע כי אורות אימי הנמשכין בתוך ד"א הם מאה אורות בסוד ק' ברכות שהאדם מברך בכל יום והם הו"ה דס"ג שבאימא והמילוי שלה שהם ל"ז והרי ס"ג ול"ז הם בגי' מאה והם בחי' מקום אורות המכוסים והמגולים שבד"א כמבואר אצלינו בענין ו' בני לאה עם דינה וכל ק' אורות אלו עוברים דרך הסכך שהוא הכתר ד"א ונכללים בו ומניחים הרושם שלהם בו אלא שזה האור של הסכך הוא בחי' א"מ כנז' וע"כ נקרא סכך אם כפי הבנת הלשון שהוא מסכך עליה בבחי' א"מ ואם בבחי' הגימט' שלו שעולה סכך ק' כנגד מאה אורות ד"א היורדין דרך בו כנזכר.

סוד הסכך התבאר בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד' ועתה נבאר ענין הסכך של הסוכה כי הדפנות הם נה"י דאי' מבחי' אור המקיף כנז' האמנם הסכך הוא בחי' חצי התחתון דתי' דאי' מן החזה שלה ולמטה אשר הוא כעין סכך ע"ג ג' דפנות דנה"י שבה ונודע כי בחי' התי' הזה שהוא עצמו כתר ד"א הוא בחי' סכך הסוכה אשר הוא סוכך ע"ג ז' ה' היושבים תחתיו כי כל כתר הוא בחי' א"מ מלשון כותרת. האמנם שיעור גבהו של סכך הוא למטה בתוך ד' אמה כי סוכה שעשאה למעלה מן אמה פסולה. והענין הוא כי ז' ה' העומדים תחת כל א' מהם

יש לו י"ס הרי הם גובהן של שניהם ד' אמה והסכך שהוא הכתר שעל גביהם הוא גבוה למע' על ד' אמה ממש מצומצם ומונח עליהם אבל אם יהיה למעלה משיעור ד' אמה פסול. והטעם הוא מ"ש חז"ל מ"ש בגמרא כי עד עשרים אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה כו' פ"י כי נודע הוא שכל האורות העליונים כל אחד הוא למטה ממדריגת חבירו ואינו יכול להשיג ולהסתכל למעלה ממדריגתו. ועל דרך זו אמרו בנשמות הצדיקים שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו. והנה האדם היושב תחת סוכה זו הם ז"ל אדם וחוה שנאמר בשניהם זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם ובפרט ז"א שהוא הו"ה דמ"ה שהוא בגי' אדם כנודע והאדם הזה אינו משיג למעלה מחצי התחתון דת"ת דאימא כלל ואעפ"י שגם הוא סכך סוכך עליו כיון שהוא למעלה משיעורו שהם ד' אמה אינו משיג אורו ואינו יודע אם יושב בצילו ומסכך ומאיר עליו:

דתנן סוכה שצילתה מרובה מחמתה כשירה. ודייקינן, הא כהדדי פסולה. ודווקא בששוין למעלה שאז ודאי למטה חמתה מרובה מצילתה לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה אבל אם הן שוין למטה כשירה שאז ודאי למעלה הצל מרובה. ובעה"ע [ובעל העיטור] כתב בהפך שאם למעלה שוין כשירה שאז ודאי למטה צילתה מרובה מחמתה לפי שהחמה מועטת למטה ואם למטה שוין אז למעלה חמתה מרובה פסולה ואם ברוב ממנה צילתה מרובה שני משהויין ובמיעוט ממנה חמתה מרובה משהו בענין שכשנצטרף יחד החמה והצל של כל הסוכה יהיה צילתה מרובה מחמתה משהו כשירה. וצריך שלא יעשה כסוייה עב מאוד כדי שיהיו הכוכבים וניצוצי השמש נראין מתוכה אבל בדיעבד אפילו מעובה כמין בית כשירה.

כתב בזה בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד' ונבאר עוד מ"ש רז"ל במסכת סוכה המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים בתוכה כשירה בדיעבד אבל לכתחילה בעינן שיהיו נראים הכוכבים מתוכה של הסכך. וסוד זה נתבאר בתיקון תוספת "ופרוט עלינו סוכת שלום" שתיקנו לומר בליל שבת בברכת השכיבונו ושם נתבאר ענין זה באורך ענין היסוד דאימא הנפרש כמין אהל וסכך סוכה תוך גופא דז"א במקום החזה שבו ונפרש עד דפנות הגוף וכל החסדים דגופא דז"א הם למעלה מן המסך ההוא כי עלו ממטה למעלה כי נקיבו וניקבו המסך ועלו ודרך אותם נקבי הסכך והמסך ההוא יורד האורותיהם ונראים למטה דרך נקבי המסך כעין כוכבים שברקיע זה ששמעתי ממורי ז"ל בפעם אחרת ונראה שאינו מקושר עם מה שאמרנו בתחילה וצ"ע:

ור"ת פסק שאם עשאה עבה מאוד שאין המטר יכול לירד בה פסולה אע"ג דב"ה מכשירין. מעובה כמין בית היינו דווקא שאין כוכבים וחמה נראה מתוכה אבל כשאנו יכול להמטיר בתוכה פסולה אפילו לב"ה. וא"א ז"ל לא הביא דבריו בפסקיו.

היה כסויה דק מאד שיש בה אויר הרבה אלא שאין ג"ט במקום אחד ובין הכל צילתה מרובה מחמתה כשירה:

היה קנה עולה וקנה יורד אם אין אחד גבוה מחבירו ג"ט או אפילו גבוה מחבירו ג"ט ויש בכל קנה עולה רוחב טפח כשירה ופירש"י אפילו חמתה מרובה מצילתה שמפני שהאחד גבוה מחבירו החמה באה מן הצדדין אפילו הכי כשירה. אבל ה"ר ישעיה כתב ודאי אם חמתה מרובה מצילתה פסולה

אלא מיירי שצילתה מרובה והכי מסתברא שא"א להכשיר סוכה שחמתה מרובה מצלתה שהרי קנים שאין ביניהם ג' חשובין כסתום ואפ"ה לא חשיבי להכשיר בסכך אם לא שנאמר כיון שיש כאן צל מרובה כשהשמש עומד באמצע השמים רק כשנוטה לצדדין אז החמה מרובה קרי' ביה שפיר צילתה מרובה מחמתה וכן דעת ר"י:

קנין היוצאין לאחרי הסוכה כגון שאחורי דופן האמצעי בולטין קנים מן הסכך ויש בהם הכשר סוכה וצילתן מרובה מחמתן וג' דפנות כשירה אע"פ שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילה אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו וכן הקנים הבולטין מן הסכך לצד הפרוץ ודופן אחד נמשך עמהן כשר אע"פ שעשה דופן של הצדדים יותר על ז' ודי לו בז' והוי לן למימר הרי גילה דעתו לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות ודופן אחד שנמשך עם הקנים של הסכך אינו מן הסוכה אלא בפ"ע עומד ונמצא שאין לו אלא דופן אחד שהוא הדופן הנמשך אפילו הכי כשירה:

סככה בשפודין שהן פסולין לסכך בהן ואין בהן ד' ואין מהן ד' במקום אחד והניח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר פסול שא"א לצמצם שימלא כל האויר מסכך כשר ונמצא הפסול מרובה אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול או אם היה הפסול נתון שתי ונתן הכשר ערב או איפכא כשר שאז מתמלא כל האויר מסכך הכשר:

בית המקורה בנסרים שאין עליהן מעזיבה ובא להכשירו לשם סוכה די בזה שיפקפק פי' שיסיר כל המסמרים לשם עשיית סוכה או שיטול מביין כל ב' נסרים אחד ויתן סכך כשר במקומן וכולה כשירה אפי' הנסרים רחבים ד' והרמב"ם ז"ל כ' ובלבד שלא יהא בהם ד' ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל:

סוכה שאין לה גג שעשויה כמו צריף כזה [ו] או שסמכוהו לכותל כזה פסולה ואם הגביהה מן הקרקע טפח בזקיפה כשירה אפי' הוא אויר דחשבי' ל"י כאילו הוא סתום בזקיפה או אם הרחיקה מן הכותל טפח אותו טפח חשוב כגג אפי' הוא אויר וכגון שלאחר שעלה בגובה י"ט יש בה לרבע ז"ט על ז"ט שהוא שיעור הכשר סוכה אז כשירה כולה:

סוד סוכה העשויה כצריף התבאר בזוהר פנחס ברע"מ (דף רנה ע"ב) שיש שבע סוכות והן שבע אותיות כפולות בג"ד כפר"ת והן סוכה העשויה כמבוי' ג"אס (היינו "ך" וזו סוכה העשויה כמבוי מפולש) ד' זו סוכה העשויה כצריף כי כשתכפוף אות ד' תקבל צריף. כ' כי בשן, פירות רועים תאנים (היינו סוכת קייצים בשם הגר"א בפירושו יהל אור על זוהר הנזכר).

הסביר הרב החסיד והמקובל רבי אברהם אזולאי זללה"ה בפירושו "אור החמה" על ס"ה ח"ג דף רנט ע"א שעצם הסוכה זו הבינה האם הסוככת על האפרוחים (ו"ק) או הביצים (מלכות) והם

שבע ספירות וכנגדם שבע אותיות בג"ד כפ"ת וכנגדם שבעה אושפיזין וכנגדם שבעה ענני כבוד.

סימן תרל"ב

סכך פסול פוסל באמצע בד"ט אבל פחות מד' כשירה ומותר לישן תחתיו מן הצד אינו פוסל אלא בד"א אבל פחות מד"א כשירה דאמרינן דופן עקומה אפי' אין הדופן אלא י"ט והגג גבוה ממנו הרבה שאנו רואין הדופן כאילו עולה עד למעלה ואז נאמר דופן עקומה הלכך בית שנפחת באמצע וסיכך במקום הפחת ונשאר מן התקרה סביב בין סכך הכשר לכתלים פחות מד"א כשירה ומיהו אין ישנים תחתיו כ"ז שיש בו ד"ט ואם נשאר ד"א פסולה וה"מ בסוכה גדולה שיש בה יותר על סכך הפסול ז"ט על ז' אבל בסוכה קטנה שאין בה אלא ז' על ז' בין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה בפחות מג' כשירה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור: ואויר בין בגדולה בין בקטנה שוין דבין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה ובפחות מג' כשירה ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור אבל אין ישנים תחתיו והא דאויר פוסל בג' וסכך פוסל בד' היינו בסוכה שאין לה אלא ג' דפנות ומתחיל בדופן האמצעי ומהלך ע"פ כל הסוכה עד צד הפרוץ דהשתא מפסיק האויר וסכך הפסול בין סכך כשר לכשר ולא נשאר מכל צד אלא ב' דפנות אבל אם מתחיל מן הדופן שמהצד ומהלך עד הדופן שכנגדו אם נשאר מהכשר לצד הדופן אמצעי כדי הכשר סוכה כשירה דהא אית לה ג' דפנות וצד שמעבר הפתח אם יש ביניהם אויר ג' פסול אבל אם סכך פסול מפסיק ביניהם ונשאר אצל הפתח הכשר סוכה אם יש מסכך הכשר של צד הפתח עד הדופן האמצעי פחות מד"א הכל כשר הצד הפנימי שקרוב לדופן שהרי יש לו ג' דפנות והצד החיצון ע"י דופן עקומה שאנו רואין דופן האמצעי כאילו הוא אצל הכשר החיצון ומ"מ לא נפסל הפנימי שנאמר כיון שאנו רואין דופן האמצעי כאילו הוא אצל הכשר החיצון הרי נשאר הפנימי בלא דופן דנהי דאמרינן רואין מ"מ במקומו נשאר ומכשיר גם צד הפנימי ודוקא שיש לסוכה ג' דפנות שלימות אבל אם עשה ב' דפנות גדולות ובשלישית אין בה כ"א ז"ט פסולה שאפילו אם נאמר רואין אין לכשר החיצון אלא ב' דפנות אלו: ואם האויר והפסול אין מהלכין ע"פ כל הסוכה אלא באמצעה יש אויר ג' על ג' או סכך פסול ד' על ד' אם יש ממנו עד הדופן האמצעי הכשר סוכה הכל כשר בין מה שבצדדין ובין מה שבצד הפתח אפי' מה שכנגד האויר והפסול כיון שהכל מחובר להכשר סוכה והרי הוא כפסל היוצא מן הסוכה דנידון כסוכה ותחת האויר והפסול לבד פסול

ואפי' אין כדי הכשר סוכה ממנו עד הדופן האמצעי מצטרפין זה עם זה לשיעור הכשר סוכה ואין האויר וסכך הפסול פוסלין כיון שהכשר סוכה מתחבר יחד מן הצדדין: סכך פסול פחות מד' ואויר אצלו פחות מג' אין מצטרפין לפסול הלכך אם אויר ג' במקום א' אפילו מיעטו בסכך פסול כשר וה"מ בסוכה גדולה אבל בקטנה שאין בה אלא ז' על ז' אם יש בין שניהם ג"ט מצטרפין לפסול ואם יש סכך פסול ב"ט ועוד סכך פסול ב"ט ואויר פחות מג' מפסיק ביניהם כתב א"א הרא"ש ז"ל יש להסתפק אם ב' הפסולים מצטרפין לפסול הסוכה מי אמרינן כיון דאויר מפסיק ביניהם לא מצטרפין א"ד כיון דאין באויר ג' מצטרפין ומיהו אם אין בפסולים ד' ואויר פחות מג"ט מפסיק בהא ודאי אין האויר משלימו לד' שנאמר שיהא חשוב כסתום מחמת לבוד דלא אמרינן לבוד להחמיר:

סימן תרל"ג

שלא תהיה גבוה יותר משיעורה דתנן סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה פסולה

סוד הלכה זו התבאר בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ד' האמנם שיעור גבהו של סכך הוא למטה בתוך ד' אמה כי סוכה שעשאה למעלה מד' אמה פסול. והענין הוא כי ז'ין העומדים תחת כל א' מהם יש לו י"ס הרי הם גובהן של שניהם ד' אמה והסכך שהוא הכתר שעל גביהם הוא גבוה למע' על ד' אמה ממש מצומצם ומונח עליהם אבל אם יהיה למע' משיעור ד' אמה פסול. והטעם הוא מ"ש חז"ל מ"ש בגמרא כי עד עשרים אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה כו' פ"י כי נודע הוא שכל האורות העליונים כל א' הוא למטה ממדרגת חבירו ואינו יכול להשיג ולהסתכל למעל' ממדרגתו ועד"ז אמרו בנשמו' הצדיק' שכל א' נכוה מחופתו של חבירו והנה האדם היושב תחת סוכה זו הם ז'ין אדם וחוה שנאמר בשניהם זכר ונקבה בראם ויקר' שמם אדם ובפרט ז'א שהוא הו"ה דמ"ה שהוא בגי' אדם כנוד' והאדם הזה אינו משיג למעלה מחצי התחתון דת"ת דאימא כלל ואעפ"י שגם הוא סכך סוכך עליו כיון שהוא למעל' משיעורו שהם ד' אמה אינו משיג אורו ואינו יודע אם יושב בצילו ומסכך ומאיר עליו:

בין אם גדולה או קטנה ל"ש אם המחיצות מגיעות לסכך ל"ש אם אינן מגיעות אבל עד כ' כשירה אפילו כל סככה למעלה מכ' כיון שאין בחללה אלא כ'. היתה גבוהה [גבוהה] יותר מכ' והוצין יורדין למטה עד כ' אם צילתן מרובה מחמתן כשירה ואם לאו פסולה ואם תלה בה דברים נאים לנאותה וממעטין חללה עד כ' אינו מיעוט להכשירה ואם נתן בה כרים וכסתות למעט חללה אפילו בטלן שם לא הוי מיעוט כיון שאין דרך לבטל אבל למעט' בתבן אפי' לא בטלו בפ"י אלא שאנו יודעין שאין עתיד לפנותו כגון שא"צ לו או מיעטו בעפר אפילו סתם שאין אנו יודעין אם צריך לו הוי מיעוט אבל תבן סתם ועפר עתיד לפנותו כגון שידוע שצריך לו אינו ממעט אא"כ בטלו להיות שם כל ח' ימים אבל א"צ לבטלו להיות שם לעולם: היתה גבוהה מכ' ובנה בה אצטבא כנגד דופן האמצעי ע"פ כולה

כזה ובו שיעור סוכה כשירה ופירש"י כשירה כל הסוכה אפילו מהאצטבא והלאה וה"ר ישעיה פירש שאינה כשירה אלא עד האצטבא וא"א הרא"ש הסכים לדעת רש"י בנה האצטבא מן הצד כזה אם יש מאצטבא עד כותל השני פחות מארבע אמות כשירה על האצטבא דוקא ואם לאו פסולה ואם בנה אצטבא באמצע אם יש ממנה לכל צד לכותל פחות מד' אמות כשירה על האצטבא ואפילו אם גבוה יותר מ' דלא כר"ץ גיאת שפסל באצטבא גבוהה י' אף על פי שהיא תוך ד' אמות לכותל ואם יש ביניהם לכותל ד' אמות פסולה אפי' האצטבא גבוהה י' ולא אמרינן גוד אסיק מחיצתא להכשיר על גבה ולא נמוכה משיעורה דתנן ושאינה גבוהה י"ט פסולה היתה גבוהה מ' והוצין יורדין לתוך י' אפי' אם חמתן מרובה מצילתן פסולה אבל אם הנויים יורדין לתוך י' אינן פוסלים: היתה נמוכה מ' וחקק בה להשלימה ל' ויש בחקק שיעור הכשר סוכה אם אין בין חקק לכותל ג"ט כשירה בתוך החקק יש ביניהן ג' פסולה:

סימן תרלד

ולא קטנה משיעורה וכמה שיעורה ז' טפחים על ז'

מספר ז' על ז' טפחים יובן הרקאנטי שם הכשר רוחב הדופן ז' טפחים דכתיב וימיני טפחה שמים (ישעיה מז' יג) טפח לכל רקיע והם ז' רקיעים. וכ"כ הרדב"ז ב"מצודת דוד" מצוה ק"ז.

המשנה (סוכה טז ע"ב) אומרת "שיעור משך סוכה קטנה שבעה". הטעם אדם יושב בשטח של אמה בת ששה טפחים ושלחן קטן טפח על טפח. הנה בזה רמזו לנו חכמים את הסוד של סוכה קטנה שהיא מייצגת את ז' הרי אדם זה ז' א ויש בו ו' ק ושלחן על פי הסוד זו הנוקבא כמ"ש "זה השלחן אשר לפני יי". וזה גם ענני הכבוד שהיו ששה עננים מצד החסד וענן שביעי היה עמוד אש כנגד המלכות וכך ביאר הרקאנטי. נמצאנו אומרים שזו מלאים את הסוכה והסכך זו אימא המאירה להם בחסדים המקיפים. עוד אם יסכימו עימי בישיבה של מעלה, מספר שבעה על שבעה טפחים הינו מ"ט טפחים וטפח החמישים זו הבינה שממנה יונקת הסוכה את האורות כל שבעת ימי החג.

ולעניין גודל אין לה שיעור אלא יעשנה גדולה כמו שירצה. יש בה ז' על ז' ונתן בה בגדים לנאותה וממעטין אותה משיעורה פסולה, ואם היא עגולה ויש בה לרבע ז' על ז' כשירה.

כתוב ברע"מ פנחס (דף רנה ע"ב) שסוכה עגולה ככבשן זו אימא. שם התבאר ש"כבשן" ו"סוכה" הם אימא כדלקמן: "סכה העשויה ככבשן, מסטרא דאימא, עלה אתמר (שם יט יח) והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן הכבשן. (ואוקמוה מאי (יחזקאל א יד) והחיות רצוא ושוב, כאור היוצא מפי הכבשן, וכלא חד. רמז: כבשן נוטריקון כתר נון שיערי בינה, דהיינו בינה שזו אימא עושה כתר לראש בנה. ברם קשה הרי בזוהר פנחס רנב ע"ב נאמר שכבשן זו המלכות שהיא כבושה תחת בעלה. ויש לומר שיש את "סוכת דוד" שזו כבושה תחת

³ ראה מה כתוב (שמות פרק יג, כא-כב) "ויהוה הלך לפניכם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם" יום זו מידת ז"א ולילה זו הנוקבא. ששה עננים היו כנגד שש קצוות ועמוד האש זו המלכות ושימש בלילה שזו מידתה.

בעלה ויש את "סוכת שלום" שהיא בחינת אימא. גם בהר סיני ראינו בחינת "כבשן" כמ"ש כפה עליהם הר כגיגית.

האם הסוכה רומזת למלכות או לבינה? כתב הרקאנטי פ' אמור: "אמנם הנראה מכוונת הרב הגדול ז"ל (הרמב"ן) כי הסוכה רומזת לחכמה אחרונה (מלכות) ולכן היא דירת עראי כי היא דלה ברחבה וגובהה ובמחיצותיה. ואולי כי בזה נחלקו רבי יהודה וחכמים בסוכת דירת עראי ובדירת קבע. וגם רבותינו ז"ל רמזו כן בפסוק "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" חסר כתיב (חסרון אות ו' מורה על חסרון ז"א) רמז לסכת דוד הנתונה לישראל לבד כי הם תחת כנפי השכינה להיותה צל על ראשם להצילם מרעתם כענין שחותמין בלילי שבתות "פורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל" וכבר פירשתי זה. ומכאן תבין סוד הנזכר בתחילת עבודה זרה שאמרו מצוה קלה יש לי וסוכה שמה וכו' והבן זה:

מה סוד מחלוקת רבי יהודה וחכמים? כתב בזה המהרח"ו זללה"ה בספרו "פרי עץ חיים" – שער חג הסוכות – פרק ג' "ארז"ל, כי הסוכה סודה למתק הדינין ובזה נבין מחלוקת רז"ל חד אמר, סוכה דירת קבע בעינן. וח"א דירת ארעי. והענין, שיש במלכות ב' בחי' אחר הנסירה, ר"ל ב' אלהים כחות הדינין שננסרו ונתחברו לה, וב"פ אלהים, גי' קבע וסבר האי תנא, כי לזה בא המיתוק. ומר סבר שהמיתוק בא, להמתיק הה"ג דמנצפ"ך, שעולין ע"ה גי' ארעי. וא"ת מאי נפקא מיניה? אך הענין, כי מר סבר כיון שבא להמתיק הב' אלהים, שהוא סוד החיבוק, ובזה לבד די. ומר סבר, שאינו אלא מיתוק מנצפ"ך, שהוא ענין הזווג.

כתב בספר פרי עץ חיים – שער חג הסוכות – פרק ג' "סוכה במלואו, סמך ו"ו כ"ף ה"ה, גי' רח"ל" ובזה גילה דעתו שהסוכה במלכות.

פרפרת נפלאה מצאתי בדברי הרב המקובל האלקי כבוד הרב נתן שפירא הירושלמי בספרו

ספר "מחברת הקודש" – שער הסוכות "מהר"ן זלה"ה נלע"ד רזא דמלת **סוכה** מלא תמצא בו ד' מיני סוכות וכולם כשרים הם: כי אות **ס** רמז לד' דפנות שלימות והיא כשרה מכל שאר מיני סוכות. ונגד א"פ שנכנס בז"א שהם נה"י נגדס ג"כ מבחוץ דזו"ן בסוד א"מ ונודע בעת שהמוחין הם מלוושים בנה"י הם ג' לבד אך בעת שיוצאין לחוץ בסוד א"מ הם ד' חו"ב חו"ג לכן אות **ס** שהיא רומזת לאימא עלאה היא רובצת על ז"א ונעשה לו ד' פרצופים שלימות וכתר ז"א הוא ת"ת א"י והוא סוד סכך הסוכה. ואות **ו** דסוכה במלוי יוד (כזה: ויו) רמז לסוכה הנעשה כמבוי מפולש שהם נה"י דאימא ופס א' באמצע שהוא טפח ומשהו וע"י נעשה הסוכה כשרה ופס הוא יסוד בינה והוא דעת ז"א. ונודע כי קס"א הוא ביסוד בינה ומלוי שלו עולה ק"ם גי' פ"ס והוא טפח ומשהו. והנה טפח הוא ה' אצבעות ימין הנכללים בה' אצבעות שמאל והם מחסד עד הוד שהם ה' ומשהו הם הב' הכוללים דיסוד ומלכות כנודע. ונודע שיש בדעת ז"א חסדים דמ"ה וגבורה דב"ן והנה מ"ה ב"ן גי' טפח לכן יסוד נקרא טפח ומשהו כנזכר ורמז באות **ו** דמלוי וי' שהוא נגד ה"ח וה"ג. והנה אות **ס** במלוי (סמך גימ' קכ) עולה ק"ך והוא כי אות ק' רמז לסכך והוא ת"ת אימא.

ואות **כ** רמז לדפנות שהם ג' נה"י דאימא. וגם ו' במלוי (כזה: ויו) עולה כ"ב הוא **ק"פ** כמו אות **ס** כי אות כ' במלוי (כף) עולה סכך ואות ב' בעצמה הוא ג' דפנות שהם ג' כהלכתן.

ואות **ו** הם שתיים כהלכתן וג' אפ"י טפח. והוא כמ"ש הרב ז"ל בכוונת אלהי אברהם כי אות ה' הם ג' וי"ן ו' עלאה חכמה ו' שני' בינה ו' שלישית דעת ויש בסוף הקו פסיעה לבר נמצא כי נחלקת ו' זו לב' שהם חו"ג והפסיעה הוא עטרא דגבורה הרי ד' מוחים שלימים רמוזים ג"כ בה' דסוכה שהם סוד שתיים כהלכתן נ"ה ושלישית אפ"י טפח סוד מ"ה ב"ן העולים טפח.

כלל העולה שבכל אות ואות מסוכה רמז לתנה"י דאימא וז"ס מ"ש בתיקונים כי סוכה מסטרא דאימא בסוד הפורס סוכת שלום והבן זה. ע"כ.

ואם היא גדולה ויושב סמוך לפתחה ואין ממנו בתוכה אלא ראשו ורובו ושולחנו חוצה לה פסק רי"ף שלא יצא וכ"כ בה"ג אבל הרי"ף גיאת וה"ר ישעיה והרז"ה פסקו שיצא ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל:

סימן תרלה

סוכה כשירה אף על פי שלא נעשית לשם מצות סוכה. הלכך סוכת גנב"ך רקב"ש פירוש עובדי ג'לולים נ'שים ב'המה כ'ותים ר'ועים ק'ייצים ב'ורגנין ש'ומרי שדות כשירה

סוד סוכות אלו התבאר לעיל בסוף סימן תרלא קחנו משם.

ובלבד שתהא עשויה כהלכתה פירוש שתהא עשויה לצל להגין משרב ושמם ולא לצניעות בעלמא.

כך אמרו חכמים ריש מסכת סוכה (ישעיה ד, ו) "וְסִכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחְסֵה וּלְמִסְתוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְּוֶר" הרי לנו שתקפיד עיקרי של הסוכה הוא לצל. וכך תרגם אונקלוס מילת סוכות "מטליא" וכן תרגם יונתן (ויקרא כג, מב) "במטללת דתרי דופנייהא כהלכתהון ותליתייא עד פושכא (טפח) וטולה סגי משימשה מתעבדא לטולא לשום חגא מן זיינין דמרבין מן ארעא ותלישין. משחתהא עד שבעא פושכי וחללא דרומא עשרא פושכי. תיתבון בה שובעא יומין כל דכוריא בישראל ואפילו זעירי דלא צריכין לאימהון יתבון במטליא מברכין לברייהון כל אימת דעיילין תמן"

הזהר ברע"מ פנחס רנה ע"ב אומר "וסכך אתעביד לצל" כלומר הסכך נועד לצל.

מה סוד צל הסוכה? סוד צל הסוכה נעוץ בסוד הצלים להגן על הנשמה. כתב בזה הגר"א בביאורו "יהל אור" על זוהר פנחס (דף רנה ע"ב) "אלא צל לאגנא על נשמתא דאתמר ביה בצל שדי כו' בצלו חמדותי כו' אשר אמרנו בצלו נחיה כו' ואמר כאן ג' פעמים שנזכר בהם צל נגד נר". נגד נפש שהיא מלכות הנקראת שדי – "בצל שדי יתלונן". "בצל (בצל ו') חמדותי" הוא נגד רוח שהוא מן ז"א כמשמעת הפסוק "כן דודי כו" הוא ז"א – בין הבנים, "בצל חמדותי". וכנגד בינה אמר "בצל נחיה בגוים" והוא נגד הנשמה ששם אין מגע גוי כידוע. ואמר צל שהוא סכך עם ס' סתומה שהוא נגד ד' דפנות עם הסכך שעליו – צל איהו צלם כו'.

ור"ת פי' כהלכתן שלא תהא מעובה כמין בית וזהו לשיטתו שפוסל כשאין הגשמים יכולין לירד לתוכה. הלכך החוקק בגדיש שנוטל העמרים שלמטה לעשות בו חלל להיות סוכה פסולה שהרי לא נתן שם הגדיש לשם סוכה ונמצא כשחוקק ומוציא העומרים נעשית מאיליה ודרשינן "תעשה" ולא מן העשוי. אבל אם מתחלה כשנתן שם הגדיש הניח חלל טפח במשך ז' על ז' כשירה דכיון שהניח חלל טפח כשיעור הכשר סוכה שם סכך עליו וכשחוקק מלמטה למעלה עד שמגביה החלל לגובה י' אין זה עשיית הסכך אלא תיקון הדפנות ובדפנות לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי והוי כסוכה שאינה גבוהה עשרה וחקק בה להשלימה ל'. וכתב אבי העזריא אם הגדיש גדיש ולא הניח אלא חלל טפח במשך ז' ושוב חקק בה הרבה ועשה בה סוכה גדולה אינה כשירה כולה ע"י משך ז' שהניח תחלה ולא דיינינן ליה

כפסל היוצא מן הסוכה דהא לא ממשכא חד דופן בהדיה ואם חקק מב' צדין ד"א יותר על הז' אף הז' פסולה דסכך פסול פוסל מן הצד בד"א:

סימן תרלו

סוכה ישנה שנעשית מקודם לחג ל' יום כשירה ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה לשם חג אפי' בטפח על טפחיים סגי אם הוא במקום אחד ואם החידוש על פני כולה סגי אפילו בכל דהוא. ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשירה בלא חידוש:

ידוע שעניין הסוכה זה המשכת חסדים מקיפים מהבינה. ידוע שהתפארת (ז"א) נקרא "שמש" כמ"ש ויזרח לו השמש. והנה הגר"א מאיר עינינו בסוד סוכה ישנה:

יהל אור על הזוהר רע"מ פנחס דף רנה ע"ב: "וסכך איתעבד לצל ואין כל חדש תחת השמש: בא לרמז על סוכה ישנה שאמרו בירושלמי דצריך לחדש בה דבר לכן אמר משום דאין כל וכו' אבל למעלה משמש למעלה מז"א יש ההוא דמחדש בכל יום מעשה בראשית – היא הבינה, והיא נקראת כתר על ז"א בסוד עוטר ישראל בתפארה כנודע והוא כי יש לנו נפש-רוח-נשמה ממלכות-ת"ת-בינה. ומט"ט נקרא 'גופא' ויש לנו לחסות תחת צל העליון להגין על נשמתא ולא בצל סוכות הדיוט שהוא מט"ט נקרא הדיוט דאגין על גופא משמשא ע"כ.

נמצא שסוד פסול סוכה ישנה כי היא בתפארת בעוד שהיא צריכה לייצג את הבינה.

יוצר כלי חרס שיש לו ב' סוכות זו לפנים מזו ועושה קדירותיו בפנימית ומוכרם בחיצונה הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה כיון שהיה דירתו כל השנה אינו ניכר שדר בה לשם מצות סוכה והחיצונה יוצא בה שהרי אינו דר בה כל השנה:

סימן תרלז

מי שלא עשה סוכה קודם החג יכול לעשותה בתוך החג או אם יהיה לו סוכה יכול לצאת ממנה ולישב באחרת דלא בעינן סוכה לכל ז' ימי החג ויוצאין בסוכה שאולה אבל לא בגזולה ופירש"י דלא משכחת סוכה גזולה אלא שגזול סוכה עשויה בראש הספינה או בראש העגלה שאילו תקף בחבירו והוציאו מסוכתו קי"ל קרקע אינה נגזלת. ואילו גזל עצים וסיכך בהם אין לו עליו אלא דמי עצים אפילו לא שינה בהן שום דבר ויוצא בה בדיעבד. ובעל העיטור כתב שאם גזל עצים וסיכך בהם ואינו רוצה ליתן דמיהם הוי נמי גזולה:

כתב בזה ספר "חמדת ימים" – חג הסוכות – פרק א

אזהרה לקנות צרכי הסוכה מממון של היתר:

כא) עוד זאת אידרש לבית ישראל הניגשים אל ה' יתקדשו להזהר לעשות סוכתם מממון של היתר שידוע בעצמו שאין במחשבו אונאה וגזל כלל אלא שיהיו אותם המעות שמוציא לצורך המצוה מעמלו ומיגיע כפיו, כי אף כי לענין הדין סוכה גזולה כשרה שאפילו תקף את חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה יצא ידי חובתו שאין קרקע נגזלת, ואפילו גזל עצים ועשה

מהם הסוכה יוצא ידי חובה שתקנת חכמים שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד, ומכל מקום זהו לענין הדין דבדיעבד אם עשה כן יצא, אכן לכתחילה לא יעשה כן בישראל חס ושלום לתת כח לחיצונים שיהיה להם חלק בקדושה:

ביאור האריז"ל בטעם חומר גזל ואונאה:

כב) וכבר הודיענו הרב הקדוש האריז"ל זלה"ה טעמו של חומר הגזל והאונאה, שהגנוב למטה יגרום שהקליפה תגנוב למעלה ניצוצות היוצאות מהשכינה לזה העולם וגם גורם שהקליפות יגנובו נפשות העולות למעלה, אשר על כן אם יהיה איזה מצוה שיהיה נעשית ממעות גזל ואונאה חס ושלום נותן לחיצונים אחיזה בה, ומכל שכן במצוה זאת כי גדול עונו יען כי מדת הסוכה להעביר גילולים מן הארץ להשמדם עדי עד והוא נותן להם מקום אל הקדש פנימה חס ושלום, והשכינה ושבעה אושפיזין דילה ברוח יברחו משם שאוג ישאגו לאמור הוי בונה ביתו בלא צדק, וכשם שאמרו בלולב הגזול שהוא כצווח לפני המקום ברוך הוא ואומר גזול אני חמוס אני ומלאכי השרת אומרים אוי לזה שנעשה לו הסניגור קטיגור, ובודאי כי לאו דוקא שגזל הלולב אלא אף אם לקחו ממנו שאינו של היתר שגזל וגנב מחבירו נעשה קטיגורו כן הדבר הזה לענין הסוכה:

סימן תרלח

עצי הסכך כל זמן שהסוכה קיימת אסורין מן התורה

כתב בספר "שושן סודות" (אות תקסד) לפי שאין להפריד אשה מבעלה, ונלע"ד ש"עץ" בכל מקום זה הבעל כלומר ז"א, והסוכה זו סוכת דוד שהיא אשה לז"א.

כתב תלמיד הארי הקדוש כבוד הרב יעקב צמח זללה"ה בספר פרי עץ חיים – שער חג הסוכות – פרק ד: "צמח, הרח"ו ז"ל היה נותן בערב סוכות, הקופה לעניים, ואמר שאז מועיל הצדקה מאוד, מפני שאז רחל הנקראת צדק, עולה במקום הצדקה, ויזהר שלא לדבר בסוכה אלא בדי"ת, כי מצות סוכה גדולה קדושתה, עד כי עצי סוכה אסורים בהנאה, ויהיו עניים מאוכלי שולחננו, כי חלק האושפיזין צריך לתת לעניים, כי זה תאוות צדיקים, שעניים יאכלו חלקו. ע"כ.

הרי לנו שטעם איסור הנאה מעצי סוכה לדעת הרב יעקב צמח זללה"ה הוא לגודל מעלת קדושתם.

נפלה, אסורה מדרבנן. ור"ת פי' דאפי' בעודה קיימת אין האיסור מן התורה אלא במה שצריך להכשר סוכה והשאר אינו אסור אלא מדרבנן ובדפנות אין בהם שום איסור אבל הרמב"ם ז"ל כתב שגם עצי הדפנות אסורין ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל:

נויי סוכה אסורין באכילה כגון אתרוג ששמים לנוי סוכה ואם התנה עליהן שאומר איני בודל מהם כל בין השמשות מותרין שאז לא חל עליהם שום איסור. אבל בעצי סוכה לא מהני תנאה שעל כרחו בודל מהם כל בין השמשות משום סתירת אהל ודוקא שמתנה בזה הלשון אבל אומר אני מתנה עליהן לאוכלן כשיפלו אינו כלום אבל אם אמר אני מתנה עליהם לאוכלן אימתי שארצה מהני שגם בין השמשות בכלל ולפי תירוץ אחר של התוספות לא מהני תנאה אפי' בנויים אלא לאחר שיפלו וכן יראה מדברי בעל הלכות שכתב עטורי סוכה שנפלו בשבת אסורין באכילה ואסורין לטלטלן במקומן נפלו בי"ט אסורין באכילה ומותרין לטלטלן במקומן נפלו בח"ה אסורין

באכילה ומותרין להחזירם אבל אם התנה עליהן בשעה שתלה אותם ואמר כשארצה אטול מהם מותר ע"כ הרי שלא התיר בתנאי אלא אחר שנפלו ואיני מבין מה שחלק לענין טילטול במקומן בין שבת ליום טוב וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דמהני בהו תנאה אפילו בעודן קיימין אבל בלא תנאי אסורין אפי' לאחר שנפלו:

סימן תרלט

ישיבתה דתנן מצות סוכה כל ז' ויעשה כל ז' ביתו עראי וסוכתו קבע.

ראינו ביעקב אבינו נאמר "ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות" הרי שיעקב אבינו קשור לסוכות. הנה ימי חג הסוכות שבעה ימים ויעקב גימ' שבע פעמים שם הו"ה. סוכה בחג הינה "קבע" שהוא ב"פ שם אלקים ועם י' אותיות שיש בב' פעמים אלקים הרי "יעקב".

בס"ה וישלח דף קעב עב כתוב "ויעקב נסע סוכתה" אתנטייל לקבלא חולקיה במהימנותא כלומר שעלה מן המלכות להתאחז בתפארת ששם שורשו. סוכה זו המלכות היא הא אחרונה וזה הוא סוכתה ו"נסע סוכתה" היינו שנסע מן המלכות אל הת"ת.

ודר בה כדרך שאדם דר בתוך ביתו שמכניס בה כליו הנאים וקובע בה עיקר דירתו ואוכל ושותה וישן ומטייל בה ולומד בה דבר שא"צ עיון שאינו חושש שיטרידוהו בו אבל דבר שצריך עיון יכול ללמוד חוץ לסוכה. כתב הרמב"ם ז"ל המתפלל רצה מתפלל בסוכה רצה מתפלל חוץ לסוכה:

כתב בספר ספר הקנה – ד"ה סוד סוכה – וצריך להוריד כלים נאים ומצעות נאות בסוכה משום זה אלי ואנוהו, ואוכל ושותה בסוכה ולומד גרסתו בסוכה. ויוציא דברים הנמאסים חוץ לסוכה כי אין נמאסים בסוכה הרומז בכ"י, וכל דבר שהוא פחות מכביצה קרינן ביה אכילת עראי ולא בעי סוכה, ודע בני שביל ראשון של סוכות חייב ע"כ ועל כרחו לאכול בסוכה משם ואילך רוצה אוכל וחייב בסוכה רוצה אינו אוכל ופטור מן הסוכה דומיא דבערב תאכלו מצות וילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, וע"כ מברך דוקא בליל ראשון של פסח על אכילת מצה מכאן ואילך לא.

אין מניחין כלי אכילה בסוכה אחר האכילה מפני שהם נמאסין אבל כלי שתייה מותרין ונר אפי' כשהוא דולק והוא צריך לו אין להניחו בסוכה קטנה אבל בגדולה מותר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישינים אפילו שינת עראי חוץ לסוכה וכמה אכילת עראי עד כביצה מפת וכביצה בכלל. והר"מ מרוטנבורג היה מחמיר אפי' בפירי שלא לאוכלן חוץ לסוכה וה"ר פרץ היה אומר דפירי לא צריכי סוכה אבל שאר דברים כגון בשר וגבינה וכיוצא בהן צריכין. והרמב"ם ז"ל כתב מותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה והמחמיר שלא ישתה אפילו מים חוץ לסוכה תע"ב וא"א הרא"ש ז"ל כתב דאפי' את"ל דפירי וגבינה בעי סוכה היינו דווקא מי שקובע עליהן אבל מי שאוכלן דרך עראי ודאי אין צריכין סוכה ושתיית יין נמי עראי הוא ומיהו כיון שאין דרך לקבוע עליהן אפי' הקובע סעודתו

עליהן לא חשיב קבע דלא עדיף מאכילת עראי דפת שאינה צריכה סוכה אבל תבשיל העשוי מחמשת המינין הקובע עליו חשיב קבע וצריך סוכ': מברכין על הסוכה בכל פעם ופעם שנכנס בה ואפילו הנכנס בסוכת חבירו לבקרו צ"ל בכל פעם ופעם שאע"פ שבירך עליה ביום הראשון חוזרין ומברכין עליה כך כתבו הגאונים שצריך לברך בכל פעם ופעם ור"ת פי' כיון שעיקר קביעות שאדם עושה בתוך הסוכה היא האכילה מברך על האכילה ופוטר כל הדברים אפילו השינה שהיא חמורה מהאכילה שהרי אוכלין עראי חוצה לה ואין ישנין עראי חוצה לה אפ"ה כיון שהאכילה עיקר פוטרת השאר:

אין קצבה לסעודות של סוכה אלא אם ירצה יאכל ואם לא ירצה לא יאכל שאין המצוה אלא כשיאכל שלא יאכל חוץ לסוכה, חוץ מלילי י"ט הראשון שהוא חובה לאכול בה.

ואף אם ירדו גשמים לא יעצרנו הגשם ומיהו משאכל בה כזית דגן יצא אע"ג דשיעור אכילה בלא סוכה הוא בכביצה שאני ליל ראשון שהוא חובה טפי ואפילו לא בעי למיכל אלא כזית אסור לאוכלו חוצה לה הלכך יוצא בו נמי ידי חובת סוכה. היה אוכל וירדו גשמים אם ירדו כ"כ שמתקלקל התבשיל שבפניו יכול לצאת.

כתב בספר סוד החשמל חלק א – הקשר בין פרי הענבים למידת הענוה ולשירה:

יָרְדוּ גְשָׁמִים [בַּסֶּכֶה] מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה לְעֶבֶד שֶׁבָּא לְמִזְג כּוֹס לְרַבּוֹ, וְשָׁפַךְ לוֹ קִיתוֹן עַל פָּנָיו. רֹאִים שְׂמֻצוֹת סֶכֶה הִיא בְּבַחֲנֵינָה מְזִיגָת כּוֹס שֶׁל מִים בֵּינָן לְרַבּוֹ. וְהַסֶּכֶה אֶכּוֹן עָשׂוּי מֵעֵץ בְּגִימָטְרִיָּא מִים יֵין שְׁנִמְזָגִים יַחַד בְּכּוֹס לְרַבּוֹ. וְכֵן הָאוֹתִיּוֹת סִכ"ךְ סְמוּכוֹת לָאוֹתִיּוֹת יי"ן, וְהַלּוּלָב שֶׁהוּא עֵץ דּוֹמָה לְשִׁדְרָה שֶׁנִּקְרָאת עֵצָה מִמְּשִׁיף אֶת אוֹר הַסֶּכֶה בְּפִנְיָמִיּוֹת. וְשִׁמְעָתִי מִקֶּרֶה"ג ר' יוֹסֵף סוֹפֵר שְׁלִיט"א שֶׁהָאוֹתִיּוֹת אַחֲרֵי נְטִילַת לוּל"ב הֵן סִכ"ךְ מְז"ג מִי"ם, לְרַמֵּז שֶׁאַחֲרֵי נְטִילַת לוּלָב בַּסֶּכֶה שְׂמִימָשִׁיכִים אֶת הַמִּקְיָף בְּפִנְיָמִיּוֹת זֻכִּים לְעוֹרֵר אֶת מְזִיגַת הַיֵּין בְּמִים עַל יְדֵי הַסֶּכֶה.

שמעתי מהרב חיים הכהן הנקרא החלבן זצ"ל שהעבד בא למזוג את "הכוס" ושפך לו קיתון על פניו. (בספר החשמל מעיר ש"קיתון" גימ' "מיתוק"). לא כתוב ושפך לו הכוס על פניו. הרב אמר שמילת "הכוס" אלו אותיות ההפוכות למילת "סוכה". נמצאנו אומרים שגשמים בחג סוכות ממתקות את הדינים.

ובספר המצות כתב משירדו טיפות לתוך הסוכה שאם ירדו תוך המקפה יתקלקל ואפי' אין לו תבשיל שיתקלקל יכול לצאת ר"ל כיון שירדו שיעור כדי שיתקלקל ואפי' אין לו תבשיל שיתקלקל יכול לצאת ואין משמע כן מדלא אמר כדי שתסרח המקפ' אלא משתסרח משמע שתסרח ממש:

פסקו גשמים קודם שגמר סעודה א"צ לחזור וכן היה ישן וירדו הגשמים ויצא א"צ לחזור עד שיעור משנתו אחר שיעלה עמוד השחר אבל אם ניעור משנתו בלילה או שעלה עמוד השחר קודם שניעור א"צ לחזור:

סימן תרמ

נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה, טומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק, וקטן שאין צריך לאמו דהיינו בן ו' ובן ז' חייב מדרבנן כדי לחנכו. חולה אפילו אין בו סכנה כגון שחש בראשו או בעיניו הוא ומשמשיו פטורים.

כתב בספר השל"ה הקדוש – מסכת סוכה – פרק נר מצוה (ט): "והמקיים המצוה כתיקונה זוכה ורואה פני שכינה. ולמאן דאי אפשר לישן עם אשתו בסוכה, דאין לו סוכה מיוחדת, נראה לי שלא יבטלו מצות פריה ורביה, ובפרט זמן עונה וליל טבילה, ולא יהא אלא מצטער דפטור מהסוכה, ואין לחייבו לאחר שנזדווג עם אשתו שיחזור לסוכתו, מאחר שנכנס בהיתר אין מטריחים אותו לחזור לסוכה, כמו כשהיה ישן וירדו גשמים בלילה ונכנס לבית ופסקו הגשמים, אין מטריחים אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה, אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר, וממורי החסיד הגאון מהר"ש (מורי הרב שלמה לייבושס המכונה המהרש"א השני) זכרוננו לברכה שמעתי טעם אחר, שמותר לישן בחדרו עם אשתו, כי תשבו כעין תדורו, הסוכה היא כמו בית שאדם דר בו, והאדם שדר בביתו יש לו חדר מיוחד שהולך מביתו להחדר לשכב עם אשתו. כן הסוכה הוא לו בית, ויוצא מהבית להחדר לשכב עם אשתו כמו שהוא עושה בכל ימות השנה. מכל מקום למי שיש לו סוכה מיוחדת, נראה לי טוב יותר לישן עמה בסוכה כמו שכתבת:

מצטער מחמת הרוח או ריח רע הוא פטור בין מלאכול בין מלישן ומשמשיו חייבים. ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעשה שם סוכה אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני ונראה שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני ליפטר אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו:

הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה וההולכין בלילה פטורין בלילה וחייבין ביום. והעוסקין במצוה או הולכים בדרך מצוה כגון להקביל רבו או ללמוד תורה ולפדיון שבויים וכיוצא בזה פטורין בין ביום בין בלילה וכגון שאם היה צריך לחזור אחריה בלילה יתבטל גם ביום ממצותו אבל אם הולך ביום דרך מצוה ויכול לחזור אחר סוכה בלילה בענין שלא יתבטל ממצותו צריך לחזור אחריה:

אבל חייב בסוכה.

וחתן כתב הרמב"ם ז"ל שהוא פטור כל הז' הוא ושושביניו וכל בני החופה וא"א הרא"ש ז"ל כתב דשושבינין לא מיקרי עוסקים במצוה וחייבין בכל המצות חוץ מן התפלה ותפילין וחתן אע"פ שפטור מכל המצות חייב בסוכה שאפשר לו לשמוח בסוכה:

שומרי העיר ביום פטורים ביום וחייבין בלילה והשומרים בלילה פטורין בלילה וחייבין ביום ושומרי גנות ופרדסין פטורין בין ביום ובין בלילה שאם היה קובע סעודתו לשמור במקום אחד יגנבו לו ממקום אחר הלכך השומר כרי של תבואה שיכול לשמור כולו ממקום אחד חייב לעשות סוכה במקום ששומר:

סימן תרמא

העושה סוכה לעצמו אין צריך לברך על עשייתה אף על גב דגרסינן בירושלמי: "העושה סוכה לעצמו מברך אקב"ו לעשות סוכה, עשאה לחבירו מברך על עשיית סוכה", סמכין אגמרא דידן דקאמר שאין צריך לברך על עשייתה. אבל "שהחיינו" היה ראוי לברך דתניא העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו, נכנס לישב מברך "בא"י אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה" אלא דמסדרינן ליה אכסא וזמן של הכוס פוטר גם דסוכה:

הזוהר (אמור קג ע"ב) מספר על מנהגו של רב המנונא סבא לעמוד בפתח הסוכה ולהכריז "עולו אושפיזין" וכו' וביאר בזה הרב החסיד המקובל הרב אברהם אזולאי זללה"ה בביאורו על הזוהר "אור החמה" וכך כתב:

כד הוה עייל לסוכה הוה חדי שהעיקר תלוי בשמחת הלב להראות אנפין נהירין לאושפיזא וקאים על פתחא דסוכה מלגו נכנס לסוכה לפתחא ופניו אל רוחב הסוכה להראות שאין האושפיזין באים אלא דוקא בהיותו בסוכה. ואמר נזמן ר"ל נזמין להם מקום לבא ואינם באים אלא בסכת שהיא מלכות והיא השלחן לכך מסדר פתורא. ואח"כ התחיל לקורא ראשונה ברכת לישב בסוכה כדי שיבאו כי ע"י הברכה היה עושה למלכות הנקראת סכת מרכבה לבא (הוסיף כאן הרמ"ז ואמר שרב המנונא סבא היה עושה הזמנה במעשה שהיה נכנס לסוכה והיה עושה הזמנה בדיבור שהיה אומר עולו עולו אושפיזין קדישין) ואחר שהיא מזומנת אמר בסכת שהיא השכינה תשבו שבעת ימים. והיה ממשיכם מלמעלה מקושרים בבניה כאומרו "תיבו אושפיזין עילאין תיבו" ואח"כ היה מקשרם במלכות ואמר "אושפיזיה מהימנותא" דהיינו סוד הייחוד במלכות. ארים ידוי לקשר ה"ס שרומזים להם "אצבעו" וחדו להמשיך להם השמחה מהבניה ואמר זכאה חולקנא שזכינו לכך מצד היותינו מכלל עם ה' לא מצד שאנו ראויים וז"א נוזה אומרו זכאה חולקיהון דישראל שגם הם לא זכו אלא על צד הבחירה כי חלק ה' וגומר מצד האבות והם הם המזומנים ואח"כ ויתייב שהם כבר באו וישבו. ע"כ.

מדברי הרב למדנו שברכת לישב בסוכה מביאה את השכינה לסוכה ואולי זה מה שרמזו לנו חכמים שברכת שהחיינו וברכת לישב בסוכה מסדרים אותן על הכוס. וכבר ידעת שהמלכות שזו השכינה נקראת "כוס של ברכה".

סימן תרמב

סדר היום ערבית נכנסין לבית הכנסת וקורין קריאת שמע בברכותיה וחותמין ופרוס ומתפללין ג' ראשונות וג' אחרונות, אתה בחרתנו ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו באהבה מקרא קודש, והשיאנו, וקדיש. ואם הוא שבת מזכיר גם של שבת את יום המנוח הזה ואת יום חג הסוכות הזה וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים:

ויכולו וברכת מגן אבות בדברו וחיותם בשל שבת לבד. ומקדש ש"צ ונפטרינ לבתייהם לשלום ואוכלין ושותין בסוכה:

סימן תרמג

סדר הקידוש יין קידוש וסוכה ואחר כך זמן לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה. והרמב"ם ז"ל כתב שצריך לקדש מעומד כדי שיברך קודם עשיית המצוה וכתב א"א הרא"ש ז"ל א"כ לדבריו היה לו לקדש קודם שיכנס בה שמיד בכניסתו הוא עושה המצוה אלא כיון שמצות סוכה היא אכילה והטיול אף אם מברך לאחר שישב מקרי שפיר קודם לעשייתה שמצוה נמשכת כל זמן האכילה וכל זמן ששוהא בתוכה ופירוש בסוכות תשבו תתעכבו כמו וישב העם בקדש (במדבר כא) וכ"כ מר רב צמח גאון אף על פי שמשנכנס לה צריך לברך כיון שאין לה קבע אלא בישיבה בסעודה ויש קידוש היום וסעודה לפניו סודרין על הכוס והר"מ מרוטנבורק היה מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא אף בחול משום דתניא נכנס לישב בה מברך הלכך ראוי שתקדם ברכה זו לברכת המוציא מיד אחר הישיבה וא"א הרא"ש ז"ל כתב העולם לא נהגו כן כי רגילין כל העם שאין מברכין על הסוכה אם נכנס לטיול ולשינה אלא בשעת אכילה הילכך ראוי לברך תחלה ברכת המוציא קודם שהתחיל הסעודה ואח"כ מברך על הסוכה:

סימן תרמד

שחרית משכימין לבית הכנסת ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כמו בשבת ומתפללין כמו בערבית ומחזיר ש"צ התפלה ואחר חזרת התפלה נוטלין הלולב ומברכין עליו על נטילת לולב ושהחיינו וגומרין ההלל וכן בכל ח' ימי החג דכל יום חשוב כ"ט בפני עצמו כיון שחלוק בקרבנותיו מיום שלפניו ומברכין לגמור ההלל בין צבור בין יחיד. והר"מ מרוטנבורק לא היה מברך אלא "לקרות" אף כשגומרין אותו, לפי שאם יברך לגמור ויחסר אפי' אות אחת הוי ברכה לבטלה. וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שאין לחוש כי לגמור הוא כמו לקרות כדאמרינן גבי ק"ש ותיקין היו גומרין ופירשו קורין וכיון שגומרין אותו אין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בק"ש באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לכל אדם נכבד שיתן לו שלום ובין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו א"צ לחזור לראש אלא

למקום שפסק ותניא בהלל ומגילה אפי' יו"ד קורין ומתרגמין וסדר קריאתו כתבתיו למעלה בהל' ראש החודש:

הלכות לולב

סימן תרמ"ה

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל" ודרשו חכמים "פרי עץ הדר" זה אתרוג, "כפות תמרים" זה לולב, "וענף עץ עבות" זה הדס, "וערבי נחל" זה ערבה.

כתב בספר הבהיר (מצוטט מספר תולעת יעקב) "ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ס' הבהיר אות קעג) מאי "פרי עץ הדר" כדמתרגמין אתרוגין ולולבין, ומאי הדר, היני הדר הכל והיני הדר שיר השירים דאמרין בהו (שה"ש ו, י) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות, ומאי ניהו דאמרת שיר השירים דהוא הדר, אין הדר הוא דאמר רבי יוחנן כל הספרים קדושים וכל התורה קדש ושיר השירים קדש קדשים (ידים ג, ה), ומאי ניהו קדש קדשים אלא קודש הוא לקדשים, ומה הם הקדושים האלה שכנגד שש קצוות שבאדם, הוי להם קדש לכולהו, ומאי הוא קדש זה אתרוג שהוא הדר הכל, ולמה נקרא שמה הדר אל תקרי הדר אלא אתרוג, שהוא נפרד מאגד ואין מצות לולב קיימת אלא בו, והוא אגוד עם כל, שעם כל אחד ועם כלן יחד הוא. לולב כנגד מאי כנגד חוט השדרה וכן הוא, ענף עץ עבות כנגד מאי ענף עץ עבות צריך שיהיו ענפיו חופין את רובו משל לאדם שיש לו זרועות ובהן יגן על ראשו, הרי זרועותיו שנים וראשו שלשה, והיינו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע, ולמה נאמר בו עץ לפי שהוא שרש האילן, ומאי ערבי נחל אלו שוקי האדם שהם שנים, ומאי הוא לישראל דערבי נחל משום דגדול שבהם למערב ומשם יונק כל כחו, ושל צפון הוא קטן ממנו מהלך ת"ק שנה והוא ברוח צפונית מערבית ובו פועל ונקרא על שמו והם שניהם ערבים, עד כאן:

סוד ד' המינין התבאר בס"ה (ויחי דף רכ ע"ב ואילך, משפטים קכא ע"א, תצוה קפו ע"ב, ויקרא כד ע"א, אמור קד ע"א, תיקו"ז כג ע"א, שם כט ע"א)

ראיתי להביא לימוד מסודר מספר שער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ה' "ונבאר עתה פרטי הלולב ומינוי היכן רמוזים בדרך קצרה כדי שתבין סוד הנענועין ואח"כ נשלים ביאור פרטיו. הנה למטה יתבאר כי ד' מינין שבלולב הם רומזים אל ד' אותיות ההוי"ה והנה הויה זו כולה היא בז"א לבדו בזה האופן: יוד (ג' אותיות שבו רומזות על וכן ה) חסד גבורה ת"ת והם ג' הדסים. הנה נצח והוד והם ב' ערבי נחל. וי' יסוד והוא הלולב. הנה אחרונה אתרוג והיא מלכות שבו שהיא העטרה שביסוד הנקרא ראש צדיק אבל אינו נוקבא דז"א כמו שחשבו רבים כי זהו טעות מפורסם כי המלכות דז"א עצמו המחוברת עמו (גם היא) נרמזת בחיבור בסוד אות ה"ה אחרונה של הויה. אבל הנקבה יש לה שם שלם בפני עצמה והוא אלהים או אדני כנודע (הרב שרעבי זצוק"ל בשיעורו לפני התלמידים אמר (כך מספר תלמידו הרב הגאון והמקובל מרדכי עטיה שליט"א) שעל הברית שבגופנו חופה עטרה וזו בחינת האתרוג ואילו למלכות הכללית הנק' נוק' דז"א אני קורא אותה "אשתי") ולכן נקרא "פרי עץ הדר" רצה לומר "פרי" של היסוד הנקרא "עץ הדר", והפרי שבו הוא העטרה גם נק' יסוד הדר בסוד הדרת פני זקן וכמ"ש בפי תצוה.

ובזה יתיישבו לך כמה מאמרים בס"ה שנראין דבריהם כסותרין זה את זה כי נמצא בזהוה שהאתרוג הוא יסוד גם נמצא במקום אחר שהוא המלכות ושניהם אמת כי היא מלכות שביסוד דז"א וזהו טעם איסור הפרשה (כלומר איסור הפרדת) האתרוג מן הלולב בעת נטילתו וצריך לחברם יחד כי הלולב הוא היסוד והאתרוג הוא העטרת הדבוקה עמו בלי פירוד. וז"ס הנז' בספר הרקאנטי על ענין אותו החלום שראה אותו חכם שהיה מפריד ה' אחרונה משאר ג'

אותיות ההויה והיה זו על שהיה מפריד האתרוג מן הלולב. ולהיות כי המלכות נאחזת בשמאלא לכן אתרוג בשמאל אבל עכ"ז אין להפרידו מן היסוד.

והנה הלולב הוא היסוד ונמשך דרך חוט השדרה וז"ס הלולב הדומה לשדרה ולכן מקום חיבור האתרוג עם הלולב כנ"ל הוא בסיומא במקום אחיזתו מלמטה כי כן העטרה היא בסוף היסוד ולפי שיוסף סליק בחיבו לעילא עד המוח ויורד למטה בסוד בנימין כנז' בפי פקודי בהיכלו וגם בפי שלח לך וגם בפי משפטים בענין ההוא סבא בפסוק משכיל לאיתן האזרחי דסליק עד מוחא להמשיך משם טיפת הזרע ולכן הלולב גבוה מכל שאר המינין מן ההדס והערבות כנודע.

וג' בדי הדס רומזים לג' אבות חג"ת אשר כל א' כלול משלשתן ולכן צריכין להיות עבות משולשין כל ענף וענף לבדו

וב' בדי ערבות הם נצח והוד כנז' בפי צו.

והרי נתבאר כי ד' מינין שבלולב כוללים ז"ת דז"א שהם חג"ת ונה"י והעטרה שביסוד והם בחי' החסדים עצמם המתפשטים בז"ת דז"א מן החסד עד מלכות שבו ואינם הז' ספירות עצמם רק החסדים המתפשטים בהם:

עוד כתב הרב בספר הליקוטים פרשת אמור – פרק כג' ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וגו': פרי עץ הדר זה אתרוג, כפות תמרים זה לולב, וענף עץ עבות זה הדס, וערבי נחל זה ערבה. והנה הרשב"י ז"ל פ"י שהם רומזים לז' ספירות הבנין. פירוש, הדס הם חג"ת, והם יו"ד במלואה, ומשולשים המה, שהיו"ד מלוי המלוי, כזה, יו"ד וא"ו דל"ת שני בדי ערבות, הם נו"ה, והם ה"ה במלואה, לולב הוא יסוד, רמז לו"ו במלואה, כזה, ו"ו. אתרוג היא מלכות, ה' אחרונה, כזה, ה"ה נמצא, שהם ד' מינים, והם ז':

עוד, (המשך המאמר לעיל) פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל, כמות שהן כתובים בתורה, כפת חסר וא"ו, וכן עבת חסר וא"ו, הנה הם עם עשר תיבות, בגימטריא ג"פ אל"ף כ"ד, עם כולל אחד שהוא האתרוג, לפי שאינו נאגד. לפיכך לא נכפל המספר אלא ג"פ, כנגד ג' מינים הקשורים יחד. ואלה הג', לול"ב הד"ס ערבה, במ"ק הם בגי' אד"ם. ועם האתרוג, גם הוא במ"ק, הם ס"א, בגי' אג"י. ומספר האותיות ע"ה אחד, הן י"ז, בגי' וה"ו, והסימן, אני והו.

מחברת הקודש להרנ"ש צוקל זללה בשער הלולב: "ועתה נבאר איך ד' מינין דלולב רומזים להו"ה הנה ג' בדי הדס הם נגד יו"ד ראשונה של שם דאית בה ג' קוצין כנודע. והערבה נגד ה"ה שבשם כי בה' יש ב' אותיות ד"ו ונגדס ב' בדי ערבה ולולב נגד אות ו' ואתרוג נגד ה' ולהיות כי כל הכוונה להמשיך לנוקבא ושם ב"ן הוא בנוקבא לכן הד' מינין רמוזים בשם ב"ן כי ג' בדי הדס יו"ד שבה ג' אותיות ומלוי המלוי הם ט' אותיות לכן צריך משולש של ג' ג' וכן ב' בדי ערבה נגד ה' במלוי והוא כי בינה סו' ה' עד הוד איתפשטת לכן נקרא "ערבי נחל" בסוד מנחל בדרך ישתה ע"כ ירים ראש כי יעקב הקטן הוא בו' זעירא שבתוך ה' שאין לו ראש לאחר שיונק מן הנחל ירים ראש ונעשה ו' עם ראש ומיעקב נעשה ישראל אותיות לי ראש לכן ב' בדי ערבה הם נגד ה"ה במילואה וגם מלוי המלוי הם ב' ההין אחרות שהם נ"ה דאימא המתפשטים בו והלולב ב' ווין הם יסוד ודעת ואתרוג נגד ה' אחרונה והם ב' ההין שהוא מלכות שבו וה' המלוי היא מלכות עצמה שהיא הנוקבא והבן זה.

והנני מפרש אותה על סדר המשנה. דרך הלולב כשיוצא מן הדקל יוצא כולו עץ אחד כחץ ולאחר שגדל מעט נפתח מעט וכל מה שמוסיף ליגדל נפתחין עליו יותר ואם שהה באילן עד שנפתח ונתפרדו עליו כשר אפי' לא אגדו, אבל אם שהה באילן עד שנפתח הרבה ונתקשה ונעשה כעץ פסול.

כתב הרנ"ש בספרו מחברת הקודש – שער הלולב וד' מינין

נראה היותו חותם גדול לכתבי קודש ממטה למעלה למ"ד סוף דברי הקדושה ו' תחלת דברי הקבלה ל"ב סוף וראש לדברי תורה לכן מברכין עליו וגם כי הוא במינו גבוה מכולם כי לולב

רומז לצדיק דכתיב צדיק כתמר יפרח והוא למטה מג' הדסים דאינון חג"ת ורמז עץ עבות ג' אברהם יצחק יעקב ולמטה ג' כ מערבי נחל נ"ה מ"מ יסוד הוא ממין הדעת גבוה מכולם ודאי והוא הלולב שזכה לקבוע ברכה עליו אעפ"י שהאתרוג נזכר בתורה תחלה בסוד מלכות עטרה ברישא צדיק ה' אחרונה שבשם והיא השער לה' דייקא לשם בן ד' אותיות לא הנוקבא ששמה אדני לכן דרשו בכל א' מד' מינים זה הקב"ה שרומז בגין ד' אותיות שמו וה' אחרונה היא אחר שפירשו מקום קבוע לו"ק ולג"ר שהם יו"ה צרוף הכל יחד אתרוג כסדרן בתורה מלכות ויסוד עולה בסוד הדעת וכולל עמו חו"ב והוא משלים בעד הכתר ויסוד בבחי' זה חוזר ויורד בג' הדסים ובב' ידי הערבה אצל האתרוג לדבקה בו. והנה לולב גימ' חיי"ם ועם ד"א הוי חסד ע"ש חיים וחסד עשית עמדי. אתרוג גי' מלא מלאי של ע"ב ועם ג' מינים אחרים משלימים לתרי"ג מצות ששקולה מצוה זו נגד כולן פרי עץ הדר גי' עץ הדעת טוב ורע פי' כשתחבר ברע במעשה שלא תחשוב מלת ורע אלא גי' אותיות לבד כפות וכפתו גי' צבאות עם השם ועם הכולל. וכן מלוי השם שד"י תמרים גי' רל"ב תנ"ה עם ב' כללים וכולל גי' להבא וענף גי' אור עץ עבות גי' אברהם יצחק ויעקב וערבי גי' רפ"ח ועם נחל גי' שלום ועוד ערבי נחל בלא ו' גי' ש"ע נהורין עוד פרי ע"ה גי' אלקים באלפין עץ גי' הוי"ה בהתרבות אות א' על כל השאר וכן ברבוע אותיות זוג זוג פנים ואחור וכן גי' מלואים יחד ס"ג מ"ה ב"ן בגי' עץ וצרוף שניהם פי' עץ פרי הוא בגי' י"פ מ"ה והם עצמן עם עשרה שמותיהן הם י"פ מ"ו מלוי ע"ב הוסיף עליהם הדר עם המלה והכולל הרי תרע"א או אסתר כפי חלוקה הדרים שביארנו פי' אסתר עם הדר י"פ מ"ו עוד הדר גי' יצחק ע"ה עוד אתרוג גי' תר"י לולב ס"ח הדס ס"ט ערבה רע"ז מספ' כולם יחד אלף כ"ד ועם ד' מינים הרי כ"ח וסימנך מי יתנך כאח לי פי' אלף כ"ח שכנגדו אחרים מלוי אלקים בהה"ן גי' אלף י"ו ועם ה"א פשוטות וה' תיבות של מלוי וב' כללים הרי אלף כ"ח עוד פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל כמו שהם כתובים בתורה כפת חסר ו' וכן עבות חסר ו' והנה הם עשר תיבות גי' פ אלף כ"ד עם כולל א' שהוא אתרוג לפי שאינו נאגד לכן לא נכפל המספר אלא גי' פ כנזכר ג' מינים הקשורים יחד ואלה הג' לולב הדס וערבה במ"ק גי' אדם ועם האתרוג גם הוא במ"ק הם ס"א גי' אני היינו ב"ן וט' אותיות ומספר האותיות של ד' מינין ע"ה הם י"ז גי' וה"ו וסימן אני והו שהם יחד גי' ג' הויות היה הוה ויהיה. והנה ד' פ' נ"ו נענועים שמנענעים בהלל גי' קדם דאינון ב' זימנין ע"ב בין בהולכה ובין בהובאה ועם נ"ו נענועים דברכה הריה פ' ל"ו גי' ע"ב ס"ג מ"ה וצריך בכל פעם להוליך להחזיה ששם הוא פרצוף נוק' והי' נקרא שם ב"ן הרי ד' מלואי הוי"ה. עוד אתרוג ערבה לולב הדס ר"ת אע"ל גי' ק"ו וכן אלהיכם וכתוב ושמחתם לפני ד' אלהיכם כי אותיותיהם הן הן ד' מינין וכן במספר קדמי נ"ה ט"ו כ"א ט"ו גי' אעלה הסד ד' אותיות ראשונות משמות ד' מינים אלה וישארו י"ב אותיות נגד י"ב הויות שהן גי' ש"ב ועם מ"ח אותיות וי"ב שמות שע"ב ונוטלין ד"פ בז' ימים ומברכין עליהם בכל יום הרי שבע ברכות נגד ברכת החופה והוא סוד הסוכה לחתן וכלה. עוד אע"ל בת"מ גי' שמות בני ישראל הנזכרים לטובה ע"י ד' מינין שהם נגד ד' טורים שבחושן עוד לולב עם ד' אותיות גי' ע"ב הדס עם גי' אותיות גם הוא ע"ב ערבה יש לה אותיות ע"ב וכשתהיה הב' משמשת לכאן ולכאן יהיה סוף המלה גי' ר"ז ואור דכולה חד. גם ערבה עם ד' אותיות גימ' ר"ו ס"ה דאינון ד' רגלי המרכבה האתרוג והכולל גי' תורה וי"א במסורת שאין שר ומזל שולט עם ד' מינין הללו אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו והדס וכן ה' מיני דגן המביאין שבע בעולם כנזכר בכוונת הסוכה והוא סוד ארבע מלכים דדרשינן בכולהו זה הקב"ה את החמשה שהם פרנסת העולם ומפתח זה אינו אלא בידו של הקב"ה ונוהגין לקשור הלולב ו' ימים ראשונים ע"ש שית אלפי שנין הוי עלמא שהוא מלך אסור ברהיטים ובאלף הז' ה' מתיר אסורים. ע"כ מצאנו מכתבת יד (הרח"ו) [מוהר"ן זלה"ה].

ואם נפרצו עליו פסול, פירש"י שנתלשו בעיקרן מן השדרה. והתוספות מפרשים אותו על כפלות העלין שכל אחד כפול וגבו אחד ופניו שנים ואם נפרץ שנחלק בגבו רוב אורך כל עלה ועלה ברוב עלין שבלולב פסול. דרך הלולב לאחר שיוצא עלה אחד מיד כשיעור ב' אצבעות יוצא אחר וכן הרבה זה על זה עד שמתכסה כולו בהרבה עלין זה על זה וכל אחד כפול ואם אינן כפולין או שכל עליו כפולין מצדו הא' וצד הב' ערום בלא עלין

או שאין לו הרבה עלין זה על זה אלא מכל צד יוצא עלה אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה עד ראשו או אפי' היה לו עלין הרבה אלא שאין מכוסין זע"ז כגון שלא יצא עלה השני עד שכלה כל אורך העלה שלמטה ממנו פסול:

לולב שיבש שדרתו או רוב עליו פסול והראב"ד הכשיר ביבשו רוב עליו ובלבד שתהא התיומת העליונה לחה ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל:

ושיעור היבשות פירשו התוספות שיהא נפרך בציפורן והראב"ד פירש משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו וכן עיקר.

נקטם ראשו פסול פי' הראב"ד שנקטמו מהעלין שבראשו עד שחסר מעט מן השדרה ובה"ע כתב לא שנקטמו קצת מהעלין העליונים אלא שנקטמו ג' עלין העליונים פי' עד השדרה ולא נגע בשדרו. וא"א הרא"ש ז"ל פי' דברוב קטימת העלין העליונים מיפסיל נסדק ראשו כשר ואי עביד כהימנך פי' כמו שיש בו ב' ראשים כזה פסול ופירש"י שתחלת ברייתו היתה כך שיש לו ב' שדראות מחצית עליו לכאן ומחציתם לכאן ולשון נסדק אינו משמע כך דא"כ היה לו לומר לולב שגדל סדוק כי היכי דאמר לולב דסליק בחד הוצא אלא מיירי שנסדק באמצעיתו עד שנפתח:

נחלקה התיומת פסול ופירש"י ב' עלים העליונים ששם השדרה כלה נחלק זה מזה ונסדק' השדרה עד העלין שלמטה מהם והגאונים מפרשים עליו העליונים שדרכן להיות מחוברין נפרדו זה מזה ברוכין עד שנראית כשנים ורי"ף פירש על כל עלי לולב שהם כפולים וגבן אחד ואם נפרדו פניהם זה מזה ועדיין מחוברים בגבן כשר אבל אם נחלקו בגבן רוב כל עלה ועלה ברוב כל עלין שבלולב פסול וכ"כ הרמב"ם וראב"ד ז"ל: יש לו כמין קוצין בשדרתו או שנצמת ונכוץ או שעקום אמצעיתו לפניו או לצדדים פסול אבל עקום לאחריו כשר ואם כפוף בראשו פסול ודוקא כששדרתו כפופ' אבל עליו כפופין בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבין כשר:

כתב בספר תולעת יעקב – סוד ארבעה מינים "כפת תמרים, כפת כתיב, קשר הכלה עם דודה אשר לו שלשים ושתיים נתיבות פליאות חכמה באים בסוד "כל", הקושר השמים עם הארץ והוא העמוד שעליו העולם עומד, והלולב עליו מכאן ומכאן וקו אמצעי כוללן, מקשה תיעשה המנורה (שמות כה, לא), לפיכך אם נפרצו עליו פסול, שמורה קצוץ ופריצת גדר להכנסת הכנעני בבית ה' צבאות, אבל אם נפרדו עליו כשר כי כן יקרה לפעמים כי בהמשך הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן כתיב (תהלים קלג, א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, ואם העונות מבדילים ונהר יחרב ויבש, נפרדים עלי הלולב אבל לא על דרך פרצה אלא פרוד של פרקים שעתידים להתחבר כבראשונה, ואחד מארבע מינים אלו שהיה אחד מהן יבש או גזול או של אשרה פסול. יבש פסול כי העולם הבא בא תמיד בלי הפסק להשקות נטיעות הגן והם החיים, ואין שם יובש ולא מיתה כי היובש והגזול והחמס יורו על חלק האומות ולא כאלה חלק

יעקב. ושל אשרה פסול יורה על תמורת האשת חיל המאורשת עטרת בעלה. נקטם ראשו פסול לפי שכשהראש בריא כל הגוף בריא. וענף עץ עבות ג' כדברי רבי ישמעאל (סוכה לד, ב.) והם כנגד שלשה רגלי המרכבה העליונה מרכבת הרוכב בשמי שמי קדם, ובעינין תלתא תלתא בחד קינא (שם לב, ב.) כי כן שלשתן עולין בקנה אחד, ואם אינו כן פסול כי הוא שוטה ועליו נאמר (משלי ד, טו) שטה מעליו ועבור:

סימן תרמו

וענף עץ עבות דרשו חכמים שענפיו מכסין את עציו והיינו הדס. והיכי דמי עבות דקיימא תלתא בחד קינא פירוש שיוצאין ג' עלין סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו. ואם יצאו הרבה בקן א' ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא ג' בקן אחד כשר. אפילו נשרו רובם כגון שהיו ז' ונשרו מהם ד' ונשארו ג'. ואם נשרו רוב העלין של שיעור העבות פסול. כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול ובעל העיטור כ' אפי' אין בו רק פ"א ג' בחד קינא כשר וכ"כ הרמב"ם ז"ל וא"א הרא"ש ז"ל הכריע כדברי הראב"ד דלמצוה בעינן כל השיעור עבות ולעיכובא ברובו ואפי' אין העבות בראשו:

יבשו עליו פסול אבל אם כמשו כשר ושיעור היבשות לר"י עד שיהא נפרך בצפורן והראב"ד פירש אפי' אם נפרך בצפורן אם עדיין ירוקין הם כשר שאם ישרו אותם במים יום או יומים יחזרו לכמו שהיו כמישושן וכמראיתן ואינן נקראין יבשין אלא כשילבינו פניהן שאז אפילו אם ישרו אותם במים לא יחזרו לכמו שהיו ואם יבשו רוב עליו ונשארו בו ג' בדי עלי לחין כשר והוא שישארו הלחין בראשו י"מ שבג' בדין של העבות ישאר בכל אחד בראשו ג' עלין בחד קינא וא"א ז"ל פירש אפי' אם מהג' שבחד קינא יבשו שנים ולא נשאר בהם רק אחד לח כשר והוא שישאר בראש הבד פירוש כי ג' עלין של הקן האחד יוצא מכאן ואחד יוצא מכאן והשלישי מורכב על שניהם והוא הנקרא ראשו ובו תלוי ההדור ולכן צריך שישאר אותו לח והראב"ד כתב אם יבשו כולם ונשארו שלשה בדין כמושין פסול שאין מציל מידי יבש אלא הלח ההדור ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש זכרונו לברכה דכיון דכמוש כשר הוא הדין נמי אפילו יבש כולו ונשארו ג' בדים כמושין כשר נקטם ראשו כשר אפילו אם לא עלתה בו תמרים הלכך אם יבש בראשו כשר דלא גרע מנקטם: היו ענביו מרובים מעליו ירוקות כשר שהם ממראיו ואם הם אדומות או שחורות פסול ואין ממעטין אותם ב"ט ואם מיעטן כשר:

סימן תרמז

וערבי נחל

כתב בספר "תולעת יעקב" – סוד ארבעה מינים "וערבי נחל שנים, כנגד שני העמודים יכין ובוועז שהבית נכון עליהם (ראה זוהר ח"א רכ. ב. ח"ג רנו, א), והם על הנחל כי הוא אחד משבעה נחלים ההולכים אל הים, ונקראו "ערבי" על כי כל גווני מעלה מתערבין שם. הרי ארבע מינים בכלל, ושבעה בפרט כנגד שבעת ימי בראשית (זוהר שם רנה, ב). והא דאמר רבי עקיבא בסוכה פרק לולב הגזול (לד, ב) כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת, היה רומז לעיקר הבנין, לולב כנגד המכריע ואמת ושלוש חד הוא, והדס וערבה כנגד ידי אביר יעקב, והם כוללים ענפיהם, ואתרוג כנגד חמדת ימים. ושעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה טפח למעלה מהם, כי כן נאמר (דברים לג, כט) ואתה על במותימו תדרוך, ונחלת יעקב בלא מצרים וחוט השדרה עולה עד המות. ובמדרשו של רבי שמעון בן יוחאי ע"ה (ח"ב קכו, ב) אמרו כדי לעשות תולדות בארץ החיים שהוא עץ עושה פרי למינו:

דרשו חכמים שעלה שלה משוך כנחל וזה סימנה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק לגמרי וצפצפה פסולה וזה סימנה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה אינה חלק ודוקא שפגימותיה הולכות נכחן ויש להם ב' עוקצין כמסמר אבל יש מין ערבה שקנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה אינה חלק לגמרי אלא שדומה למגל שפגימותיה עקומות ונוטות לצד אחד והיא כשירה ואם יבשו או נשרו רוב עליה או שנקטם ראש' פסולה אבל כמושה או נשרו מיעוט עליה כשירה וכ' בעל העיטור מסתברא אפי' לא נשתייר אלא עלה אחד בבד א' כשירה ולחומרא בעינן כהדס ומלשון א"א הרא"ש ז"ל יראה דבעינן שישאר רוב והגדילה על ההרים פי' שלא על המים כשירה ורוב המפרשים פירשו שלכתחלה צריך לחזור אחר הגדילה על המים אלא שבדיעבד יצא אף בגדילה על ההרים וא"א הרא"ש ז"ל כ' דלכתחלה יוצא בשל הרים וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב ערבי נחל האמורין בתורה אין כל דבר הגדל על הנחל כשר אלא מין ידוע הנקרא ערבי נחל ורוב מין זה גדל בנחל אפילו גדל במדבר או בהרים כשר:

כתב בספר תולעת יעקב – סוד ארבעה מינים "וערבי נחל שנים, כנגד שני העמודים יכין ובוועז (הם נצח והוד) שהבית נכון עליהם (ראה זוהר ח"א רכ. ב. ח"ג רנו, א), והם על הנחל כי הוא אחד משבעה נחלים ההולכים אל הים, ונקראו "ערבי" על כי כל גווני מעלה מתערבין שם.

סימן תרמח

פרי עץ הדר דרשו חכמים הדר באילן משנה לשנה והיינו אתרוג:

כתב בס"ה פ' ויחי דף רכ ע"ב: "כל הנקרא בשמי' היינו דכתיב (ויקרא כג מ) פרי עץ הדר, ולכבודי בראתיו, היינו כפות תמרים, יצרתיו, היינו וענף עץ עבות, אף עשיתיו, היינו וערבי נחל, ותקונא דהאי דאמר קרא, (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון דייקא, דהוא חמישאה על עשור, אבל ביום הראשון, ההוא יום ראשון מאן הוא, אלא יום דנפיק ראשון, לנטלא (ד"א לכלא) במבוועי דמיין נביעין, ואנן בעיין לאמשכא ליה לעלמא.

מתל למלכא דקטר בני נשא בקטרוי, אתת אמיה מטרוניתא ואפיקת לון לחירות, ומלכא אשגח ליקרא דילה ויהב לון בידהא, אשכחת לון כייפין וצחין, אמרת הא אפיקת לון לחירו, אייתי

לון מיכלא ומשתייא. כך הא יום הכפורים אפיק לכלא לחירו, ואנן כפני מזונא קאימנא וצחינן למשתייא, היא אעטרת למלכא בעטרוי, בהאי יומא ידענא דהא מיין נביעין עמה שריין, שאילנא למשתייא למאן דאפיק לן לחירו, ועל דא קרינן ליה יום ראשון, דא בספרא דאגדתא ושפיר הוא.

ביאור: הנביא ישעיה מזכיר כאן ד' עולמות אבי"ע. "כל הנקרא בשמי" זה עולם אצילות וכנגדו אתרוג. "בראתיו" היינו בריאה וזה הלולב. "יצרתיו" היינו עולם יצירה ואלו ההדסים. "עשיתיו" היינו עולם עשיה והם ערבי נחל. ותיקון מצוה זו מבואר "ולקחתם לכם ביום הראשון" היינו יום שזו ספירת התפארת שהיא חמישית מלמטה למעלה והיא על עשור היינו על המל' שהיא ספי' עשירית. אבל ביום הראשון ניתן להתפרש גם על הבינה שהיא ראשונה להשפיע למל' ואנו צריכים להמשיך אותה למטה.

משל למלך שאסר בני אדם בבית אסורים. באה אימו של המלך ושמחררה אותם לחירות. המלך כיבד את אימו ולא החזירם לכלא אלא אמר לה "הרי הם בידיך". מצאה אותה אם המלך רעבים גם צמאים. אמרה לבנה הרי שחררת אותם כעת תן להם מזון.

הנמשל: אנו ביום הכיפורים היינו גם כן רעבים למזון וצמאים למים. אם המלך מביאה עימה את מידת החסד שמשולה למים. כעת אנו מבקשים מים, כלומר שואלים על הגשמים, למי שהוציא אותנו לחירות וזו אם המלך.

לפי המשל נבאר את הפסוק: "ולקחתם לכם" את ארבעת המינים בשביל "ביום הראשון" שזו הבינה שהיא ראשונה להמשיכת החסד מהחכמה, פרי עץ הדר וכו' וכל ד' המינים באים לרצות על המים שיתברכו גשמי שנה.

ואם הוא יבש פסול שיעור היבשות פירש הראב"ד הוא כשתכלה הליחה ואינו מוציא שום ליחה כי הליחה לפרי כמו הדם לבשר החי שכל זמן שהוא לח יוציא ליחה או מדוחק הסכין או מסחיטתו אבל לאחר שיבש לא יוציא ליחה אלא שהבדיקה שלו קשה לפי שאי אפשר לסוחטו או לחותכו אבל כיון שנקב שאין בו חסרון כשר יכול להעביר בו מחט או חוט ואם יש בו ליחה יראה בחוט:

הנה בתלמוד ירושלמי סוכה פ"ג ה"א פירוש טעם פסול לולב היבש ואמרו "לא המתים יהללו י-ה" והוא הדין לכל ג' המינים הנותרים. ובס"ה פירשו ויגש(רז ע"ב) אמרו שחי משבח את החי. פירוש ד' המינים צ"ל ירוקים ורעננים שהירוק מורה על חיותם ובהם משבחים לחי העולמים.

ניקב וחסר כל שהוא פסול אפי' אין הנקב מפולש אבל אם אינו חסר כלום כל זמן שאין הנקב כאיסר כשר ומשכחת נקב רחב בלא חסרון כגון שתחב יתד עב ונקב בענין שלא חסר כלום וה"מ שאין הנקב מפולש אבל אם הנקב מפולש או כאיסר פסול אע"פ שאינו חסר ואם ניקב עד הזרע שגרעיניו בתוכו חשוב כמפולש לפסול אפי' בפחות מכאיסר ור"ח פי' דאפי' נקב שיש בו חסרון אינו פוסל אלא בכאיסר או מפולש וכן כתב ה"ר ישעיה ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה:

אתרוג שנימוק כל בשרו בפנים וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי הזרע קיימים בפנים מבעיא ולא איפשיטא ודעת רי"ף להקל ויש מחמירין והכי מסתבר כיון דספיקא דאורייתא הוא: ואם נסדק כולו מראשו לסופו ואפי' אינו חסר

כלום פסול אבל אם נשאר בו שיור למעלה ולמטה אפי' כל שהוא כשר: נקלף ממנו קליפה דקה בענין שלא חסר מבשרו כלום מחלק תלמודא בין כולו למקצתו ופירש"י בכולו כשר במקצתו פסול ולפי זה הוא פסול החוזר להכשירו שאם נקלף מקצתו ונקלף השאר כשר ור"ח פי' איפכא כולו פסול אפילו לא נשתנה מראיו מקצתו כשר ואפי' אם לא נשתייר בו אלא כסלע ומיהו פי' הראב"ד שמקום הקלף הוא ממראה גוון האתרוג אבל אם הוא משונה ממראה האתרוג אם הוא במקום א' נפסל ברובו ואם הוא בב' או בג' מקומות פסול אפי' במיעוטו ואם הוא בחוטמו אפילו כל שהוא פסול כדין חזזית: ניטלה פיטמתו והוא הפרח שבראשו לפי' ה"ר יעקב בר יקר פסול אבל ניטל עוקצו כשר בכל ענין. ולפי' הר"י הלוי ניטלה פיטמתו כשר בכל ענין וניטלה עוקצו אם ניטל מה שחוץ לגומא לבד כשר ואם ניטל מעיקרו וניכר מקומו שהוא חסר פסול: ור"ח פוסל בשניהם וכ"כ רי"ף והרמב"ם ז"ל וכ' אדוני אבי הרא"ש ז"ל וכן נהיגין לפסול בשניהם ודוקא כשהיתה לו פיטמה ונטלה אבל יש אתרוגים שלא היה להם פיטמות מעולם ואין נפסלים בכך וכן דוקא כשניטל העוקץ ולא נשאר ממנו כלל באתרוג אבל נשאר ממנו כל שהוא כשר:

עלתה בו חזזית והוא כמו אבעבועות ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מן האתרוג אם הוא במקום אחד אינו פוסל אלא ברובו ואם הוא בב' או בג' מקומות אפי' במיעוטו פסול: וכתב הרי"ף גיאות אפי' אם הב' או הג' מקומות במיעוטו של צד א' פסול אבל הראב"ד כתב דוקא שנתפזר הנימור ברובו אע"פ שבשטח החברבורות הוא מיעוט אבל במיעוטו כגון שכולם מצד אחד של אתרוג כשר ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ואם הוא מחצה על מחצה במקום א' כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל כיון שהוא בידי אדם אפשר לצמצם וכשר כמו פרוץ כעומד אבל הראב"ד כ' כל הפסולים שפוסלין ברובן מחצה על מחצה נמי פסול שאי אפשר לצמצם דבעינן רוב הנראה לעינים. ומחוטמו ואילך היינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא פוסל חזזית וכל שינוי מראות בכל שהוא וכ' הראב"ד ה"ה נמי יבש פסול שם בכל שהוא ואם עלתה בו חזזית בענין שפסול או שהוא מנומר אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג כשר וזה פסול החוזר להכשירו:

הנה בספר תיקון יג דף כט עא פירשו שפסל של עלתה בו חזזית מטעם שהאתרוג הינו בחינת ספירת המלכות שזו השכינה ועליו נאמר "יפה את רעייתי ומום אין בה". החזזית מורה על כך שהשכינה נשלטת על ידי השפחא בישא (מתוק מדבש) חזזית גימ' תב"ל שהוא ב"פ גבורה להראות על אחיזת הקלי'. גם חזזית גימ' ו"פ פ"ז שהוא שם אלקים ע"ה ואלו מוחין דקטנות. (ספר קה"י). לפי תיקון נבין את שאר הפסולים ותבין אותם מפסול מומי הכהנים.

כתב בספר "תולעת יעקב" – סוד ארבעה מינים "ותנן במתניתין (סוכה לד, ב) עלתה חזזית על רובו נטלה פטמתו נקב נקלף נסדק חסר כל שהוא פסול. כבר כתבנו כי האתרוג ירמוז לחמדת ימים (שבת שהיא המלכות) והיא יונה תמה הנזכרת בשיר השירים (ה, ב) לפיכך אם נקב או נסדק או חסר כל שהוא פסול. לפי שנטיילת מינין אלו הוא בדוגמא עליונה, ולפי שאמר עליה המלך שלמה (שם ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך אם עלתה בו חזזית פסול. ואם נטל העץ שהוא תלוי בו מן האילן, והיינו דתני רבי אלעזר בפרק לולב הגזול (לה, ב) נטלה בוכנתו פסול, לפי שמורה קצוץ שהרי היא ביחוד גמור עם עץ החיים ואין להפרידה. נטלה פטמתו והיא דדו פסול, והוא מקום יניקת התחתונים וכשם שאין להפרידה מן העליונים כך אין להפריד בינה ובין התחתונים שלא יתקיים העולם אם לא תניקם, ואלמלא שהתינוק יונק שדי אמו אין העולם עומד. ואם עלתה חזזית על חוטמו שהוא מעובי גבהו עד הפטמת פסול אפי' בכל שהוא, והוא סוד (שמות כג, יט) לא תבשל גדי בחלב אמו, והמשכיל יבין:

כתב הרמ"ע מפאנו במאמר מאה קשיטה – סימן נב "האתרוג המכוון אליה (למל') נפסל בחזזית כל שהו בחציו העליון הדבק ביסוד. אבל בתחתון האחוז בכסא (מלכות דמלכות) אין מעוט חזזית פוסל בו כי גם כנגד הכסא מבחוץ יש שם מעוט קלפות בריחוק מקום לפיכך ה"נ חזזית פוסלת ברובו או בב' וג' מקומות.

נפל עליו מים בתלוש ותפח או סרח והוא יותר מתפוח שיש בו קצת ריח רע. או שהוא כבוש בחומץ או מבושל או מנומר פסול. ואם הוא שחור או לבן במקום א' פסול ברובו בב' או בג' מקומות דינו כחזזית ליפסל אפי' במיעוטו. והא דשחור פסול דוקא בארצות הרחוקים מארץ כוש שהוא שינוי להם אבל הסמוכים לכוש ורגילים באתרוגים שחורים אתרוג שחור שהובא לשם מכוש כשר אבל הגדל שם פסול כיון שאין דרכו לגדל שם: העגול כדור פסול גדלו בדפוס ועשאו כצורה אחרת שאינו מצורת האתרוג פסול אבל אם עשאו כצורת אתרוג אפילו עשאו דפי דפי חשיב שפיר צורתו וכשר:

התיום שגדלו שנים דבוקים זה בזה כשר ובספר המצות פסל תיום:

הירוק שדומה לעשבי השדה פסול אבל אם הוא ירוק וכשמשהים אותו חוזר למראה אתרוג כשר:

כתב בתיקון ז' תיקון כא דף נו ע"ב שאם האתרוג ירוק היינו זהוב זה המראה המשובח ביותר. פירש ה"מתוק מדבש" לפי שגוון זהוב מראה על ספירת הת"ת שהיא קו אמצעי הממתק את הגבורות (מ"מ).

שיעור אתרוג קטן פחות מכביצה פסול אבל אם הוא כביצה אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו כשר ובגדול אפילו הוא גדול הרבה שצריך לאוחזו בשתי ידיו כשר:

כתב בזה ברע"מ זוהר פינחס דף רט"ז ע"א שאימא תתאה כלומר המל' נקראת "ביצה" ולכן שיעור אתרוג בכביצה וכן בהקדמת ס"ה דף ב ע"ב. הטעם שהמל' נק' "ביצה" כתב בספר קה"י ערך בי' ויש לומר, לפי שעיקר יניקתה (של המלכות) מתפארת נצח הוד יסוד שהן ארבע פרשיות של תפילין של יד שיונקת מהן, כי משם מתחיל עיקר יציאתה מאחורי התפארת ויונקת מארבע בחינות אלו. ארבע הויות עם ארבע כוללים גימטריא ק"ח כמניין ביצה עם הכולל.

סימן תרמט

כל הד' מינין פסולין בגזול בין לפני יאוש בין לאחר יאוש. ובשאל ובשל עיר הנדחת ואשירה של ישראל פסול. אבל של עו"ג לכתחלה לא יטול ואם נטל יצא מיום ראשון ואילך דלא בעינן לכס. וכל הפסולין כמו שפסולין בראשון כך פסולין כל שבעת הימים חוץ משאל שמותר מיום ראשון ואילך. וכן חסר מותר מיום ראשון ואילך הלכך ניקב או שנקבוהו עכברים מותר מיום ראשון ואילך אם נשאר בו כשיעור. ובהלכות גדולות פסל.

אם נקבוהו עכברים כל ז' ימים משום דמאיס אע"ג דניקב כשר וכ"כ רב נטרונאי גאון. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא חילק ואפילו לכתחלה מותר לאכול ממנו רק שישאיר ממנו שיעור כדי לצאת בו ולדידן חשוב יום שני כמו יום ראשון אבל כל שאר הפסולין פסולין כל ז' הימים והרי"ץ גיאת כתב כל הפסולים אינן פסולין אלא בראשון אבל משם ואילך לא שנא גזול ול"ש שאר פסולין כולם כשרים וכ"כ בעל העיטור וה"ר יונה וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה וכל הפסולים מחמת מום אם הוא שעת הדחק שאין נמצא כשר כשרים ויכול לברך עליהם והראב"ד כ' שלא יברך עליהם אלא יאחזם בידו שלא תשתכח תורת לולב ול"נ לא"א הרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל הכשיר לולב יבש בשעת הדחק ולא שאר מינין ולא נראה דמ"ש זה מזה :

סימן תרן

שיעור הדס וערבה שני טפחים וחצי שהן י' גודלים. ושדרה של לולב, לבד מעלין העולין למעלה מהשדרה, צריך שיהא יוצא למעלה מההדס טפח חסר שתות. ואם ירצה יוסיף עליהם כל מה שירצה שאין להם שיעור למעלה:

סימן תרנא

מצות ד' מינין שיטול כל אחד וא' מישראל לולב אחד וב' ערבות שלימות וג' הדסין אפי' שלשתן קטומים בראשיהן, והרמב"ם ז"ל הכשיר גם בערבה קטומה ולא נהירא.

ויעשה מהדס והערבה והלולב אגודה אחת אע"ג דקי"ל לולב א"צ אגד מצוה לאגדו משום נוי וכיון שאין חובה לאגדו אפילו אגדו במין אחר

שפיר דמי ומשום חציצה נמי ליכא אע"ג שהקשר מפסיק בין ידו ללולב
דכיון שהוא לנאותו אינו חוצץ

ספר מחברת הקודש – שער הלולב וד' מינין הביא מליקוטי החברים קשירת הלולב ומיניו:
תשים ג' הדסים א' בימין וא' בשמאל וא' באמצע והלולב תקח השדרה נגד פניך צד ימין שלו
לימיניך ושמאלו לשמאל שלך והדס דאמצע תטה לצד ימין כי כבר נודע כי לולב הוא היסוד
המושך מן הדעת דרך חוט השדרה ובד' ימין הוא חסד ובד' שמאל גבו' ובד' אמצע הוא ת"ת
ונודע כי ת"ת מטה כלפי חסד הוא ונודע כי ג' הדסים נגד חג"ת וב' ערבה נ"ה ותשים א'
בימין וא' בשמאל כך שמעתי ממהר"י צמח בשם הר"ח זלה"ה שא"ל משם מורי זלה"ה:

וכן מין במינו אינו חוצץ הלכך אם נשרו מעלי הלולב או מעלי ההדס
ונשאר בתוך האגודה בענין שמפסיק אין לחוש ורש"י פי' אע"ג דא"צ אגד
מ"מ לכתחילה חובה לאגדו משום זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות ואם
לא אגדו מאתמול או שהותר אגודו ב"ט א"א לאגדו בקשר גמור אלא
אוגדו באגודה של ירק שכורך האגודה סביב ותוחב ראש האגודה לתוכה
בלא קשירה ויטול האגודה בידו הימנית ויהיו ראשיהם למעלה ועיקריהם
למטה והאתרוג בידו השמאלית ואף אם הוא איטר יד ימינו יטול האתרוג
בשמאל כל אדם שהוא ימינו וכשיטול הלולב בידו קודם שיטול האתרוג
יברך על נטילת לולב ושהחיינו כדי שיברך קודם לעשייתו שאילו יטול
ארבעתן קודם שיברך נמצא שכבר יצא קודם לעשייתו ושכיון שהגביה יצא
או יהפוך הלולב או האתרוג עד שיברך ונמצא שלא יצא כיון שלא נטלו
דרך גדילתו אי נמי כיון שלא לצאת עד שיברך.

כתב בספר תולעת יעקב – סוד ארבעה מינים ופרק לולב הגזול (לז, ב) אמר ליה רבי ירמיה
לרבי זריקא מאי טעמא מברכין אלולב אמר ליה הואיל וגבוה מכולן, וליגבה לאתרוג
ולבריק, אלא הואיל ובמינו גבוה מכולם, כבר הודענו שהלולב כנגד חוט השדרה, נמצא גבוה
משאר מינין כי הוא עליון לכל גויי הארץ ונחלתו בלי מצרים סוד רחובות הנהר מקור
הברכות, ולפיכך מברכין עליו ולא על שאר המינין, ובהתברך השרש יתברכו הענפים, ומינין
אלו יש להם שיעור למטה אבל לא למעלה (עי' מנחות מב, א. רמב"ם ה' לולב פ"ז ה"ח), וכן
האמת כי האצילות אין לו שיעור למעלה מצד המאציל אבל יש לו שיעור למטה מצד הנאצל.
ואין האתרוג נאגד עם הלולב, לפי שאינו נאגד עמו באגודה אחת תמיד אלא כפי הרצון
הקדוש, כענין שרמז המלך שלמה (שה"ש ב, ז) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ.
אבל הוא מעכב כי אין שלימות בלתו, ופרק לולב הגזול (לז, ב) אמר רבא לולב בימין ואתרוג
בשמאל, מאי טעמא האי תלתא מצות והאי חד מצוה, והאמת נטילתו בשמאל כי שם ביתו
וקבלתו, והשאר מן הימין, ולפיכך נאגדין יחד, ודעת חכמי האמת כי הבא ליטול את הלולב
יטלנו ושדרתו כלפי פניו ופני הלולב כלפי חוץ, והסוד (שמות לג, כג) וראית את אחורי ופני לא
יראו, וצריך לחבר את האתרוג עם הלולב בשעת נענוע, והמזלזל בזה עתיד ליתן עליו את
הדין כי כל מעשינו צריכין להיות בדוגמא עליונה כי כן חייבה החכמה הנוראה:

והרמב"ם ז"ל כתב שיברך קודם שיטלנו בידו ול"נ לר"י וי"א כיון שלא
נענעו ועדיין יש לו לתפסו בידו אע"פ שאינו מעכב קרינן ביה שפיר קודם
לעשייתו וטוב לעשות באחד מן הדרכים שכתבתי ולא יברך שהחיינו בשעת
עשייתו.

ולקחתה ע"י דבר אחר שמה לקחתה הלכך אפילו עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו שפיר דמי אפילו כל הלולב חוץ מידו ובלבד שיהא דרך כבוד אבל אם אינו דרך כבוד כגון שנתנו בכלי ונטלו לא יצא.

וינענע בשעה שמברך וכן ינענע בשעת קריאת ההלל בהודו בכל פעם שמחזירין אותו הקהל וכן באנא ה' הושיעה נא אבל לא באנא ה' הצליחה נא וכן ינענע בהודו שבסוף המזמור

כתב בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות הקדמה: "הנה בעת נטילת הלולב שלא ע"י זמן ההקפה צריך לנענע הלולב והנענועים הנודעים להמשיך החסדים ממקורם ושרשם אשר בדעת דז"א כמו שיתבאר בדרושים אבל בזמן ההקפה אין צורך לנענע הלולב כי הוא בסוד אור המקיף הנגלה וא"צ לנענעו. גם צריך שלא להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא ב' ידי סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב והאתרוג וגם בעת הנענוע תכוין בעת הובאת הלולב שתביאהו כנגד החזה שבגופך לפי הכונה שנבאר לקמן בע"ה. גם סדר נענוע הלולב כך הוא להוליך הלולב למרחוק ולהחזירו להביאו פ"א וכן פעם ב' וכן פעם ג' הרי הם ג' הולכות וג' הובאות בכל קצה מו"ק שלא כאותם הנוהגים לעשות ג' נענועים בהולכה וג' נענועים בהובאה אחת ומוליכין הלולב מעט מעט ג"פ בהולכה אחת וכן בהובאה".

עוד כתב שם: וענין הדי' נענועים שבתוך קריאת ההלל הנז' צריך שיכוין בכל פעם כנגד הוי"ה א' במילואי אמר הכותב חיים נלע"ד שהם סוד ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן גם בענין ההלל צריך לכפול כל הפסוקים ב"פ מן פסוק אודך כי עניתינו כו' ע"ס ההלל שהו' פסוק הודו לה' כי טוב האחרון ואפי' הפסוקים שלאחר אנא ה' הצליחה נא ברוך הבא כו' אל ה' כו' אלי אתה ואודך כו' הודו כו' כל א' מהם תכפולנו ב"פ".

והניענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו להלאה וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה ואח"כ מטה ידו לצד צפון ועושה כן ג"פ וכן לצד דרום וכן לצד מערב ומעלה ידו למעלה ועושה כן ג"פ ומורידה לצד מטה ועושה כך ג"פ סך הכל ל"ו פעמים. וב"ה [ובעל העיטור] כתב וניענוע דרבנן ואזלינן ביה לקולא וא"צ לכל רוח ג"פ הולכה וג"פ הובאה אלא בין הולכה והובאה ג"פ לכל רוח וכ' עוד מנהג אבותינו מוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד מוליך ומביא למי שד' רוחות שלו והמושל בב' מושל בד' והמוליך לצפון ולדרום דעת חיצוני הוא וא"א ז"ל כתב והעולם לא נהגו כן אלא מוליכין לד' רוחות ומנהג כשר הוא הקצרה יד ימיננו להודות למי שד' רוחות שלו.

כתב בספר פרי עץ חיים – שער הלולב – פרק ג' וא"כ, צריך שתוליך הלולב בדרך זה – תחלה לדרום, ואח"כ לצפון, ואח"כ מזרח, ואח"כ מעלה, ואח"כ מטה, ואח"כ מערב, הם ו"ק ממש, חג"ת נה"י. ואחר שנענע בהוד, שהוא בחינה אחרונה שבה"ח שבדעת, אח"כ תנענע ביסוד הנקרא מערב, על שם שאין לו בחינה בפני עצמו, רק תערובת החסדים העליונים והארתן בו, ולכן נקרא מערב, ולכן תמיד רוח מערבי באחרונה מכולם:

אמנם נודע, כי ג' מוחין יש ברישא דז"א, והם חב"ד, ומבואר אצלנו, כי הדעת כלול משלשתן, כי הוא מכריע ביניהן, לכן יש בו כללות ג' מוחין, ובפרט כי אפילו כל אחד כלול משלשתן, מכל שכן הדעת לטעם הנ"ל, ואנו צריכין להמשיך הארה מכללות הג' מוחין, שהם בדעת דז"א:

ולכן הסוד נענועים הוא, שתחלה תנענע ג' נענועים נגד דרום, ותכוין בג' הולכת הנענועים ההם, להמשיך מבחינת הדרום שבדעת, שהוא מבחינת חסד כנ"ל. ולא תעשה ג' הולכות רצופים, ואח"כ ג' הובאות, רק הולכה, ואחר כך הובאה, הולכה והובאה, הולכה והובאה. אח"כ תוליך אל צפון, ותעשה ג' הולכות וג' הובאות. כנ"ל גבי דרום, ותכוין להמשיך מג' מוחין הכוללים בגבורה שבדעת, להמשיך אל נוקבא בחזת, וכן תעשה עד שתגמור כל הו"ק הנ"ל, ואז הם ח"י נענועים, כנגד ח"י עולמות, שהוא יסוד סוד ח"י כללות המוחין, הג' שבכל קצה מן הו"ק כנ"ל, לכן נקרא היסוד ח"י, כי מקבל משם, וכנגדן הם הו"ק תחתונים. הרי נתבאר היטיב סדר נענועין, וכוונתן:

ועתה נבאר כוונתן, בסוד השמות, כי הלא נודע, כי הג' מוחין הנ"ל שהם חב"ד, הם ג' אותיות יה"ו, י' חכמה, ה' בינה, ו' דעת כנודע, וכל קצה מן הו"ק כלול מג' מוחין אלו, ולכן בכל קצה וקצה יש בו שם א' של יה"ו, רק שאינן דומין זה לזה, והענין, הוא סוד ו' צרופים שיש ביה"ו, לכן כשתכוין בדרום לצרוף יה"ו, ולצפון, הו"י, ובמזרח ו"ה, ובמעלה יו"ה, ובמטה, ה"ו, ובמערב וה"י, וסוד הענין, שאע"פ שכל א' מהו"ק כנ"ל, הוא כלול מכל הג' מוחין, שהם ג' אותיות יה"ו, עכ"ז אינן שוין, כי החסד מקבל מוחין אלו באופן אחר, כי כיון שהוא חסד קו ימין, לכן אות י' גובר בראש כולם, והוא צירוף יה"ו, ובצפון, גובר אות ה', כי זה קו שמאל, והיא הו"י, ובמזרח, קו אמצעי שהוא ו', גובר אות ו', והוא ו"ה, אך בנצח שהוא מעלה, והוא ג"כ קו ימין, גובר גם כן אות י' כמו בחסד, ולכן צירופו יו"ה, אבל הוא משונה מן חסד, כי החסד ה' קודם לו, סדרו האמיתי, גבורה קודם לת"ת, שהוא ה' על ו', אך בנצח, אות ו' על ה', כי תפארת גובר על הגבורה, לפי שנצח יונק מן התפארת, וגובר בו בחי' תפארת, וכן ההוד קו שמאל, וגובר ומתחיל בה, שהוא ה"ו, אך להיותן שאין דין גמור אינו גובר שלא כסדרן, לכן י' שהוא חסד הוא על ו', אך גבורה צפון, שהוא דין גמור, הכל הוא למפרע, כי לא די שמתחיל בה, רק שאפילו הו' שהוא ת"ת גובר על י' שהוא חסד, אח"כ מערב שהוא יסוד, כיון שהוא בקו אמצעי, גובר בו אות ו', אבל להיותה יותר דין מן ת"ת, לכן ה' גוברת על י'.

הרי נתבאר כל הצרופים שיש בו"ק עליונים שבדעת, וכן דוגמתן הן בו"ק תחתונים, כנזכר בתיקונים, ובהם נברא העולם בו' צרופים אלו, ואמנם אנו ממשיכין מג' אותיות יה"ו אלו בכל צירופיהם, עד החזה רחל, ה' תתאה, ואז נשלם שם הוי"ה:

כתב בספר תולעת יעקב – סוד ארבעה מינים "ובפרק לולב הגזול (לז, ב) אמר ר' חייא בר עוקבא אמר ר' יוסי בר' חנינא מוליך ומביא למי שכל הרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו וכו'. אמר רבא וכן לולב. נענוע הלולב לששה רוחות כנגד ששה קצוות, ובמנין הנענועין נחלקו הפוסקים (ראה טור סי' תרנ"א וב"י שם) יש שאומר כי צריך לנענע שלשה פעמים בהולכה ושלשה פעמים בהובאה, וכן כתבו בתוספות (שם ד"ה כד') כי היא בעיא בירושלמי ולא אפשרטא ועבדינן לחומרא, וכן כתב רבינו חננאל בשם רב האי גאון, ואע"ג דנענוע מדרבנן אזלינן לחומרא משום חביבותא דמצוה, ויש שאמר דאזלינן לקולא וסגי בשלשה פעמים בין הולכה והובאה, וכן כתב בעל העיטור, וכתב החכם רבי טודרוס הלוי וז"ל, קבלתי סוד הנענוע שהם שלשה נענועין לכל רוח, שנמצאו י"ח נענועין כנגד י"ח מלין שבין בית המקדש של מטה לבית המקדש של מעלה שנאמר (בראשית כח, יז) וז"ה (גימ' ח') שער השמים, השער שהוא י"ח והבן, עכ"ל, וכן ראיתי במדרשו של רשב"י ע"ה (ח"ג רנה, ב), ואע"פ שאין דבריהם צריכים חיזוק אני אומר שיש להם על מה שיסמוכו, ששנינו בספר יצירה של אברהם אבינו ע"ה בפרק ראשון וז"ל התירום וחתם רום בירר שלש אותיות מן הפשוטות וקבען בשמו הגדול יה"ו וחתם בו ששה קצוות פנה למעלה וחתמו ביה"ו וכו'. אמר כי משם זה והוא שם יה"ו נעשו ששה צרופין והם ששה שמות הנזכרים שם כל שם משלשה אותיות שהם י"ח אותיות, וחתם בהם כל ששה קצוות כי אלו לא שם להם גבול היו נמתחים והולכין לאין תכלית, ודע כי כל יום מימי החג ירמוז לשמטה אחת כמו שנודיע במה שיבא ולפיכך היו הנענועין בדרך זה, והמשכיל יבין:

כתב הרב הגאון הצדיק והמקובל כבוד הרב נתן שפירא זצוקל זללהה בספר מחברת הקודש – שער הלולב וד' מינין "ונבאר עתה למה צריך כל אותן הנענועים והענין כי הלא ו' נענועים

הם לד' רוחות ומעלה ומטה ובכל הנענוע בכל ה' אנו מחזירין ומביאין אל המלכות העומדת בחזה דז"א אמנם הנענועים עצמן הם כי הלא ביארנו שהכוונה להמשיך החסדים מדעת ז"א אל החסדים המתפשטים בז"א וכבר ביארנו כמו שאנו אומרים שהחסדים המתפשטים בז"א הם ה"ח מחסד עד הוד ואח"כ יש בחי' אחרת שהוא כוללת הארת ה"ח אלו המתקבצים ביסוד הם ו' בחי' כן ממש למעלה בדעת ז"א יש שם ה"ח ועוד יש תחתיהם בחי' כוללות את כולם כ"א לא ה' כך בשרשם למעלה במקום הדעת איך היסוד ז"א ה' בו בחי' זו והם סוד ו"ק עליונות שיש בדעת ז"א כנודע וז"ש בתיקונים כי דעת הוא נשמת הת"ת ופי' כי בדעת יש ו"ק שהם שרשים אל ו"ק הגוף הנקרא ת"ת כי הת"ת אינו בחי' גוף עצמו רק בחי' ו"ק הגוף. והנה נמצא כי ה' נענועים שאנו עושים הם נגד ו"ק שבדעת להמשיך הארה משם אל הלולב וד' מיניו בו"ק התחתונים כנזכר. ונבאר עתה ענין הו"ק שבדעת מה הם. הנה דע כי סדר הו"ק הם דרום בחסד צפון גבורה מזרח ת"ת מעלה נצח מטה הוד מערב יסוד דביה מתערבים כל האורות של ה"ח וכללותם אחר התערבם נשאר ביסוד לכן נקרא מערב ומעלה ומטה הם נ"ה כנזכר בתיקונים. והענין כי נ"ה הם השחקים ששוחקין מ"ן והנה ב' ריחיים זו ע"ג זו ועליונה נק' נצח ותחתונה הוד וגם הם סוד השפתיים שוכבים זו ע"ג זו. גם הסוד הוא כמ"ש כי יעקב ורחל כשמזדווגים זע"ז זה בנצח וזה בהוד ואז יעקב אתי על רחל לכן נקרא נ"ה מעלה ומטה. גם סודם בסוד והקרנים גבוהות וא' גבוה מחברתה לכן נצח נק' עליונה וגבוה מאוד והוד נק' תחתונה גם זה סוד הרמוז בפרשת פקודי בהיכלות כי ב' היכלות דנ"ה הם היכל עצם השמים והיכל נוגה וה' ראוי שיהיו סמוכים זה אצל זה עכ"ז אינו כך רק היכל נוגה שהוא נגד נצח עומד למעלה מהיכל עצם השמים שהוא הוד. א"כ צריך שתוליד הלולב בסדר זה תחלה לדרום ואח"כ לצפון מזרח מעלה מטה מערב כי הם סוד ו"ק ואחר שלוקחות הנענוע בהוד שהוא אחרונה שבה"ח שבדעת אח"כ תנענע ביסוד הנקרא מערב ע"ש שאין לו בחי' בפ"ע רק תערובת חסדים עליונים והארתם בו לכן נקרא מערב לכן תמיד רוח מערבי באחרונה מכולם. אמנם נודע כי ג' מוחין יש ברישא דז"א והם חב"ד ומבואר אצלנו כי הדעת כלול מג' כי הוא המכריע ביניהם לכן יש בו כללות ג' מוחין ובפרט כי אפילו כ"א מהם כלול מג' כ"ש דעת לטעם הנזכר א"כ אנו צריכים להמשיך הארה מכללות ג' מוחין שהם בדעת ז"א לכן סוד הנענוע הוא שתחלה תנענע ג' נענועים לצד דרום ותכוין בג' הולכות להמשיך מבחי' דרום שבדעת שהוא בחי' חסד ותכוין להמשיך מכללות ג' מוחין הנכללים בו לכן ו' הולכת לדרום ונגדם הם ו' הבאת שהוא להמשיך החסדים ההם עד החזה ששם הנוקבא ולא תעשה ג' הולכות רצופות ואח"כ ג' הובאות רק הולכה ואח"כ הובאה אח"כ תלך לצפון ותעשה כנ"ל ותכוין להמשיך מג' מוחין הכלולים בגבורה שבדעת אל הנוקבא בחזה וכן תעשה עד שתגמור כל הו"ק ואז הם ח"י נענועים נגד ח"י עולמים שהוא יסוד שהוא סוד ח"י כללות מוחין ג' בכל קצה וקצה מן הו"ק כנזכר לכן נק' היסוד ח"י כי מקבל משם ונגדם הוא בו"ק תחתונים. הרי נתבאר היטב סדר הנענועים וכוונתם:

ומנהג אחר הוא חיצוני והראשון שהנהיג כן היה נראה לו שהמוליך ומביא לד' הרוחות נראה כמו שהעו"ג עושין והבל הוא דאדרבא כשמוליך ומביא לשתי רוחות ואחר כך מעלה ומוריד נראה כו' שיש לו ארבע קצוות אבל כשמוליך ומביא לד' רוחות ואח"כ מעלה ומוריד יש לו שש קצוות ע"כ כתב ב"ה הולכה והובאה הוא הנענוע וא"צ נענוע שדרה ועלין וכ"כ גאון ז"ל שא"צ נענוע שדרה ועלין שלא אמרו אלא כדרך שאמרו בתנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד ואלו הד' מינין מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהן לא יברך על הנמצאים בידו אבל אם יש לו כולם אפילו לא נטלן ביחד אלא נטלן זה אחר זה יצא ובלבד שיהיו כולם לפניו ויטול הלולב תחלה חסר לו אחד מן המינין לא יקח מין אחר במקומו ולא יפחות מהן ולא יוסיף עליהן מין אחר אפי' אם לא יאגדנו עמהם אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא בל תוסיף אבל מאותם ד' המינין יכול להוסיף

עליהם ובהדס שוטה שאינו עבות נחלקו בו הגאונים אם הוא מין הדס ויכול להוסיף אותו אם לאו בהלכות גדולות כתב הדס שוטה אפי' בהדי אסא אחריני פסול. ורב נטרונאי כתב אם יכול לעשותו כולו עבות מצוה מן המובחר ואם אינו מוצא אלא ג' הדס עבות ממלא אותו הדס שוטה ושפיר דמי וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל. כתב רב עמרם נהגו במקומינו במתיבתא מכמה דורות שלא לפחות מששים ושמונה ערבות כמנין לולב ויש מוסיפים עד שבעים כמנין הפרים:

סימן תרנב

מצות לולב ביום ולא בלילה וכל היום כשר לנטילת לולב שאם לא נטלו שחרית יטלנו ערבית ומ"מ זריזין מקדימין למצות ונוטלין אותו בבוקר שמצותו מעלות השחר.

כתב הר"ש בספרו ספר מחברת הקודש – שער הלולב וד' מינין "הנה טוב יותר לברך תחלה קודם התפלה בהיותך בתוך הסוכה עצמה ואח"כ שאר הנענועים והקפותיו יהיו בב"ה אבל יותר טוב להתפלל בסוכה עד אחר העמידה וקודם הלל בהיותך בסוכה היה ראוי לברך על הלולב אך מפני הרואים תעשה כנזכר ונטילת לולב צריך לדקדק שתטלנו דרך גדילתו ובפרט כשאתה מנענע לצד מטה שהוא אחד מ' נענועים אל תנענע כדרך בני אדם שכופפים ראש הלולב לצד הקרקע אמנם יהיה ראש הלולב למעלה אבל הלולב כאשר הוא כך תשפיל לידך למטה ג' נענועים בהיותו דרך גדילתו כי הלא תמיד הלולב אפי' בהיותו יונק בצד מטה של הדעת תמיד ראשו למעלה כי מטה של דעת גבוה יותר מן הלולב א"כ איך תהפכהו לצד הקרקע. והנה מנין הנענועים ד' נענועים תוך הלל חוץ מנטילת לולב וכל הנענועים מאלו הד' יה' שלם בכל פרטיו כמו נענוע א' של ברכה אמנם סדר הנענועים של הלל הוא שתכוין כי הלא בכל פעם יש בו ח"י נענועים ד"פ ח"י הם ע"ב והם בהודו לה' הראשון פעם א' ובאנא ה' הושיעה נא ב"פ ובהודו של סוף המזמור פעם א' הרי ד"פ ח"י. והסוד כי כבר נתבאר כי בכל יום נכנס חסד א' וכבר נודע בסוד יומם יצוה ה' חסדו כי חסד א' הולך עם כולם וז"ס הד' נענועים של הלל שהם ג' ע"ב מנין חסד לרמוז לחסד א' שהולך עם כולם בכל יום ויום. והנה סדר הנענועים הוא להמשיך אור משורש החסדים שבדעת ז"א אל החסדים המתפשטים בו להוסיף אור גדול עליהם משרשם שבתוך הדעת כדי להאיר להם לרחל ולפי שהמוחין הם ג' חב"ד וכ"א כלול מג' לכן מנענעים ג' נענועים לכל רוח שהם נגד ג' אותיות יה"ו והנה ביום א' דסוכות אנו מושכין מן חסד שבדעת אל חסד המתפשט בגבורה שלו וכן כל הד' לפ"ז היה ראוי לנענע בכל יום לרוח א' לבד היינו ביום א' לרוח דרום לבד שהוא חסד וביום ב' לרוח צפון שהוא גבורה וכן כולם אלא לפי שגם כ"א מהחסדים הוא כלול מכל ז"ח לכן אנו מנענעים בכל יום לכל הרוחות להמשיך האור מכל הבחי' שבו ובהלל אנו מנענעים בד' מקומות כנזכר ובהודו לה' פ"א ג"פ לוי' רוחות הרי ח"י נענועים ובאנא ה' ב"פ שכן כופלין אותו ובסוף המזמור בהודו פ"א הרי ע"ב נענועים בכל יום בהלל לבד פעם א' כשאנו מברכין על הלולב והכוונה שאמר הכתוב יומם יצוה ה' חסדו ולא אמר יום אלא יומם שהוא הולך עם כולו וזהו יומא וזהו יצוה כד"א כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה שהוא לשון חיבור שמתחבר היסוד ומשוה את כולם לכן אנו מנענעים כל יום הע"ב בהלל להמשיך אור החסד שבו עם כולם וגם ביום א' להמשיך אור חסד שבו עם כל הבחי' שלו שהוא יומא דכליל כולה והנה לולב רמז ליסוד שהוא ו' זעירא וגם רמז לדעת סוד ו' והוא דומה לשדרה הוא המעורר ומוציא טיפה מן הדעת דרך חוט השדרה עד היסוד ומוציא אותה לחוץ לכן עיקר הברכה הוא על הלולב כי הוא העיקר ומוציא אור מן דעת אל המתפשטים והוא המעורר כל איברי הגוף לענין זה ומבשרי אחזה אלוה. והנה ג' בדי הדס הם נגד חגית ולפי שכ"א מהן כליל מג' לכן ההדס משולש שלש שלש והוא דומה לעינים כי האבות הן עיני העדה והעברה הן נגד נ"ה לכן צריך שתים שהם נ"ה ב' ירכין והנה דומה לשפתיים כי כמו שיש י"ס בגופא כך יש י"ס בריש לבד וח"ג דרישא הם העינים ונ"ה

דרישא הם השפתיים וכן בסדר הנענועים צריך להתחיל מן הדרום שהוא החסד אח"כ לצפון שהיא גבורה ואח"כ למזרח שהוא ת"ת ואח"כ למעלה נצח אח"כ מטה הוד כי להיות שהשפתיים הם זה למעלה מזה ואינן בשייפין ממש שהם זקופין אלא הם השפתיים ששוחקין מ"נ זה למעלה מזה לכן הנצח הוא מעלה והוד הוא מטה וכיון שהכוונה בנענוע להמשיך מדעת עליון אין להפוך ראש הלולב למטה ואין הפרש בין נענוע מעלה לנענוע מטה אלא להיות זה למטה מזה אבל לעולם ראש הלולב צריך שיהא למעלה אח"כ מנענע לרוח מערב הוא היסוד שבו מתערבין כל הארות יחד והנה לולב רמז ליסוד והוא להמשיך הטפה מן הדעת דרך חוט השדרה לכן צריך שיהיה הלולב ארוך על הדס וערבה כי כן הדעת הוא טפח למעלה מחג"ת ואתרוג נגד מלכות שבו להיות בחינות נוקבא אף שהיא בו אין קושרין אותו עם שאר המינין והיא העטרה אשר ביסוד שלו היינו מלכות שבו וזה שאמרו רבותינו ז"ל אתרוג זה הקדוש ברוך הוא לומר כי כל ד' מינים אף האתרוג הם בו ואנו מנענעין הלולב בהוליד והביא אל החזה כי שם בחזה מאחוריו יצאה רישא דנוקבא כי כל הכוונה להמשיך האור אל רחל לכן כיון שכוונת הלולב להמשיך מן הדעת לכן אמרו קטן היודע לנענע צריך לקנות לו לולב כי כבר יש לו כח להמשיך מן הדעת והנה סוד הענין הוא כי הלא הח' שאנו מושכין לנוקבא ע"י הלולב הם מבחי' חסדים המתפשטים בו"ק דז"א ולא מן החסדים שבדעת עצמו דז"א והנה ד' מיני לולב אינם ז"ק עצמן דז"א רק ד' בחי' המתפשטות בהם כנזכר אמנם כדי להאיר מהם למלכות אנו צריכין להמשיך להם בעצמם אור עליון בשורש שלהם שהם החסדים דדעת ז"א ואחר שהם יקבלו הארה משם אז יכלו הם לתת הארה לנוקבא א"כ נמצא עתה כי הלולב וד' מיניו הם ד' בחי' של חסדים המתפשטים בז"א מן חסד עד מלכות שבו ואלו הם ד' בחי' אנו מנענעים אותם ומעלים אותם עד השורש שלהם שהוא דעת ז"א וע"י נענוע הזה הם מקבלים הארה משם ואז אנו מורידין אח"כ הארה לנוקבא מהם אמנם סוד הורדת אור זה לנוקבא הוא כאשר תנענע ותוליד ותביא הלולב תכוין להמשיך ולהביא את סוף הלולב והדס וערבה והאתרוג במקום החזה שלך וכשתנענע ותוליד הלולב למזרח תכוין הבאתו שתביאהו עד החזה שלך וכן בכל הרוחות תמיד בעת הבאה תביא את הלולב עד החזה שלך כי שם הוא התחלת פרצוף רחל כנודע כי הלא האדם המנענע את הלולב הוא דוגמת ז"א עצמו. והלולב ומיניו הם החסדים המתפשטים והוא מנענע ומעלה אותם עד דעת שלו שיקבלו משם הארה וכאשר יורדין יכוין שכל אותן החסדים הם מכים בחזה שלו ויוצא משם הארה שלהם ונחה על ראש רחל מהחזה ולמטה וניתנים בה החסדים הפנימים ואפי' שנטילת לולב הוא אחר העמידה שאז היא פב"פ עכ"ז נודע כי בעמידה אז בחזרה שלה אינו עולה יותר למעלה מן החזה רק במוסף כנודע והנה תיכף אחר עמידה צ"ל הושענות ולעשות הקפה בלולב וזהו אחר שאומרים הלל בכל יום ויום:

ועיקר מצותו בשעת ההלל ואם צריך לילך בדרך ואינו יכול להמתין נוטלו מיד קודם שילך ובלבד שיעלה עמוד השחר וקורא ההלל בלא לולב. והמדקדק במעשיו יעשה כאנשי ירושלים (סוכה מא ע"ב) שהיה אדם יוצא מביתו ולולבו בידו היה קורא ק"ש ומתפלל לולבו בידו

זכורני כשבאתי לבקר את הרב הצדיק המקובל דניאל פריש צדוק"ל, בעל ה"מתוק מדבש" על הזוהר, בביתו בחג הסוכות שאלתי אותו לפשר הסוד של אנשי ירושלים דייקא. הרב לא ענה לי. אמרתי לו שמא אנשי ירושלים הם סוד השכינה המקבלת את החסדים בימים אלו ולכן דווקא הם אחזו בלולב כל היום כדי שלא תפסק ההשפעה אל השכינה הקדושה. הרב נענה לי בראשו להסכמה.

כתב בספר סוד החשמל חלק ב – מצות לולב מקשרת את ישראל לקב"ה דרך החשמל: "מצינו בגמרא (סוכה מא) תניא ר' אליעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו.

⁴ מסכת סוכה דף מא/ב "תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו נכנס לבית המדרש משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו.

הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו. נראה דאנשי ירושלים הרגישו את הקשר הרוחני לקב"ה דרך הלולב, לכן לא רצו להפוך ממנו והלכו עמו ממקום למקום.

אע"פ שאסור לאחוז בידו ספר תורה ותפילין בשעת תפלה שמא יתבטל מכוונתו, שאני הכא כיון שדבר מצוה הוא לא חיישינן שמא יתבטל מכוונתו. קורא בתורה ונושא כפיו מניחו על גבי קרקע לנחם אבלים ולבקר חולים לולבו בידו נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו או ביד עבדו. ואסור לאכול קודם שיטלנו שכח ואכל קודם שנטלו והוא על שולחנו ביום הראשון שהוא מן התורה יפסיק אפילו אם יש שעות ביום ליטלו אחר שיאכל ומיום ראשון ואילך אם יש שהות ביום לא יפסיק ואם לאו יפסיק:

סימן תרנג

אתרוג של מצוה מותר להריח בו שעיקרו לאכילה ומזה לבד הוקצה ולא מלהריח והמריח בו כתב רבי' שמחה שאין לו לברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות דעיקרו לאו לריח עבידי. ואבי"ה כתב שיש לו לברך הדס של מצוה אסור להריח בו שעיקרו אינו אלא להריח ומזה הוקצה:

סימן תרנד

מקבלת אשה מיד בנה או מיד בעלה הלולב ומחזירתו למים ביום טוב ותוסיף עליו אם צריך ובלבד שלא תחליף המים ובחול המועד מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדור:

סימן תרנה

עו"ג שהביא לולב לישראל בי"ט מחוץ לתחום כתב הרשב"א שמותר ליטלו שלא אסרו חכמים דבר שהובא מחוץ לתחום אלא לאותו שהובא בשבילו ואפילו הוא מותר לטלטלו ולא אסרוהו לו אלא באכילה ובהנאה ומצות לאו ליהנות ניתנו:

סימן תרנו

קנה אתרוג שראוי לצאת בו ומצא אחר נאה ממנו מצוה להוסיף עד שליש בדמי הראשון כדי להחליפו ביותר נאה:

מה הסוד בתוספת שליש? כתב בזה הרמ"ז על הזהר שמות דף קכח ע"א: "בפ"ק דבבא קמא "בהידור מצוה עד שליש" וסוד הדבר כי כל מצוה היא בנוקבא ששרשה בת"ת זעיר ששם יסוד או"א דהיינו מ"ן שהוא י"ה באת"בש וי' ת"ת זעיר, ה' ראש רחל. וידוע שבת"ת זעיר יש החסד הג' הנחלק לג' שלישים העליון הוא ללאה והתחתון לרחל. והאמצעי פעם הוא של שתיהן ופעם תזכה ברחל. והנה כל הידור הוא מן הת"ת וכשאדם מוסיף שליש נותנים לו משלו היינו שמאיר ברחל שליש אמצעי שהוא דידה. וכשמוסיף יותר נותנים לו משל הקב"ה דהיינו הארה מהשליש העליון שהוא בתוך יסוד אימא וז"ש הכתוב "איש כמתנת ידו" דהיינו מדידה. וכבר כתב ה' אלהיך מהקב"ה:

סימן תרנז

קטן היודע לנענע הלולב אביו צריך לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות:

כתב בספר פרי עץ חיים – שער הלולב – פרק ג' "והנה הלולב רומז אל היסוד, והוא המושך הטפה מן הדעת דרך חוט השדרה, ולכן צריך שיהיה הלולב טפח אורך על ההדס וערבה, כי כן הדעת הוא טפח למעלה מחג"ת. ואתרוג הוא כנגד המלכות שבו, ולהיות בחי' נוקבא, אף שהוא בו, אין קושרין אותו עם שאר המינים, והוא העטרה שביסוד שבו, דהיינו מלכות שבו. וז"ש ארז"ל, אתרוג זה הקב"ה וכו', לומר כי כל המינין, ואף האתרוג הם בו, ואנו מנענעין הלולב כנגדו, ומביאין אותו אל החזה, כי שם נגד החזה מאחוריו יוצאת רישא דנוקבא, כי כל הכוונה להמשיך האור לרחל כנ"ל. וכיון שכוונת הלולב להמשיך מן הדעת, לכן אמרו רז"ל, קטן היודע לנענע, אביו צריך לקנות לולב, כי כבר יש בו כח להמשיך מן הדעת.

סימן תרנח

מן התורה לולב ניטל במקדש כל ז' וחוץ למקדש רק יום ראשון וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל ז' ימים

כתב המהרש"ו זללה"ה בדרושי חג הסוכות דרוש חמישי על הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" שלפני ה"א היינו בבית המקדש ושם היה לנו כח להמשיך החסדים וזו"ן כל שבעת הימים. משחרב המקדש בעוונותינו הרבים אנו יכולים להמשיך מוחין לזו"ן רק ביום הראשון שהוא יום טוב אבל בשאר הימים התקין רבן יוחנן בן זכאי ליטול לולב כל שבעה זכר למקדש ובזה אנו ממשיכים מוחין רק לזו"ן הקטנים שהם יעקב ורחל.

אבל בשבת אינו ניטל בכל מקום לא שנא אם חל יום ראשון בשבת או אחד משאר הימים. הלכך ביום ראשון שהוא מן התורה אין אדם יוצא בלולב של חבירו אא"כ יתננו לו במתנה גמורה דדרשינן "ולקחתם לכם ביום הראשון" משלכם אבל אם נתנו לו במתנה ע"מ להחזירו לו אחר כך הוא מתנה ובלבד שיתננו לו במתנה גמורה ע"מ להחזיר לו במתנה אבל אם אמר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ תחזירהו לי לא יצא וצריך שיחזירו לו אח"כ לקיים תנאו אבל אם לא החזירהו אח"כ הרי לא קיים תנאו ונמצאת המתנה בטילה למפרע ולא יצא ואפי' נאנס מידו בענין שאינו יכול להחזירו ורוצה להחזיר לו דמיו לא יצא ואפי' נתנו לו סתם ולא פירש ע"מ שתחזירהו לי מסתמא דעתו שיחזירו לו כיון שצריך לצאת בו ואם לא החזירהו לו לא יצא ומיהו אפי' לא החזירו לידו אלא לאחר ואחר לאחר והאחרון מחזירו לבעליו יצא וי"א שא"צ להחזירו לו אא"כ כפל תנאו שאומר לו הרי הוא לך במתנה ע"מ שתחזירהו לי ואם לא תחזירהו לי לא ליהוי מתנה שאם לא כפל תנאו הוי תנאה דהיינו החזרה בטל ומעשה דהיינו המתנה קיים ויצא בו אפי' לא החזיר לו אבל לפי מה שכתב דאפי' בסתמא צריך להחזירו לו כ"ש אם התנה ולא כפל ומטעם זה דבעינן

⁵ ילקוט שמעוני תורה ילקוט שמעוני על ויקרא פרק כג רמז תרנא "רבי עקיבא אומר פרי עץ הדר זה הקב"ה דכתיב ביה הוד והדר לבשת. כפות תמרים זה הקב"ה דכתיב [ביה] צדיק כתר יפרח. וענף עץ עבות זה הקב"ה דכתיב ביה והוא עומד בין ההדסים. וערבי נחל זה הקב"ה דכתיב ביה סולו לרוכב בערבות."

משלכם לא ליקני איניש לולבא לקטן ביומא קמא דקטן מקני קני אקנויי לא מקני ונמצא שאין א' יכול לצאת בו אחר שהגיע לידו: אחין או שותפין שיש להן אתרוג בשותפות אם יכול אחד מהן לאכלו ואין חברו מקפיד עליו יוצא בו דחשיב כשלו ואם לאו לא יצא שאין השותפין יכולין לצאת באתרוג המשותף עד שיתן לו חברו חלקו במתנה ומה שנוהגין במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונין אתרוג בשותפות ויוצאין בו פירשב"ם שכיון שקנאוהו כדי לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנין חלקם לכל מי שנוטל לצאת בו ע"מ שיחזירהו להם כיון דבענין אחר אין יכולין לצאת בו:

תשובה לרב שרירא מקום שאין אתרוג ולולב מצויין וגובים מהקהל מכל א' וא' וקונין ונוטלו חזן הכנסת בידו בשעת ההלל ומברך עליו ונותנו לזקנים ומברכין עליו ושוב נוטלו כל אחד מחבירו עד שמברכין עליו כל הקהל יצאו ידי חובתן או לא? והשיב ודאי בשאר ימות החג מיום ב' והלאה יצאו ידי חובתן באותו לולב אבל ביום הראשון צריך כל א' לולב שלו וכן ראוי שתעשו להיות קונין הלולב לא' מן הצבור או שיקחנו מממונו או שיתנו הדמים לחזן במתנה והוא יקנהו לעצמו ובי"ט הראשון יתנו במתנה לא' מן הזקנים וכל אחד יתנהו לחבירו במתנה עד שיבא ליד כולם ובאשכנז ובצרפת נוהגים כרשב"ם:

סימן תרנ"ט

ואחר שגמרו ההלל אומר קדיש שלם ומוציאין שני ספרים בא' קורין שור או כשב בפ' אמור ובב' קורא המפטיר קרבנות המוספין ובחמשה עשר יום לחודש הזה ומפטיר בזכריה הנה יום בא. ומחזיר הספרים ואומר קדיש ומתפללין הצבור מוסף ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע אתה בחרתנו ומפני חטאינו את מוסף יום חג הסוכות הזה וכו' כאמור ובחמשה עשר יום לחדש הזה וכו' ומחזיר ש"צ התפלה ואומר קדיש:

סימן תרס

ואחר כך אומר הושענות ויש שאין אומרים קדיש קודם הושענא ונוהגין להקיף התיבה פעם א' בכל יום ומעלין ס"ת על התיבה כשמקיפין אותה וביום השביעי מקיפין אותה ז' פעמים זכר למקדש דתנן בכל יום מקיפין המזבח פעם אחד וביום השביעי ז"פ ואומר אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא ר' יהודה אומר אני והו הושיעה נא:

"אני והו" שני שמות של ע"ב ומה שמזכירין אלו השנים על שם עמו אנכי בצרה. וכתוב "ואני בתוך הגולה", "והוא אסור בזיקים" כביכול. וגם "אני והו" בגי' ע"ח כמנין אנא ה'

מה הם ע"ב שמות? בפרשת וישלח (פרק יד פסוקים יט-כא) יש ג' פסוקים רצופים בני ע"ב אותיות: (יט) ויטע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויטע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: (כ) ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: (כא) ויט משה את ידו על הים וילך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויטע את הים לחרבה ויבקעו המים:

כאשר רושמים פסוק ראשון ביושר שני למפרע ושלישי ביושר נקבל את הע"ב שמות. שם "והו" הוא הראשון ויוצא ממילת "ויטע, הלילה, ויט. מילת "אני" זה הצירוף הל"ז שהוא החצי השני של השמות. החצי הראשון הוא זכר והשני נקבה כך כתבו המגלה עמוקות וכן ספר "מבוא לחכמת הקבלה" (חלק א שער ז פרק י) ושם ע"ב הנז' מתחלק לב' חצאים, ל"ו שמות לכל אחד. התחלת החצי הראשון בשם והו, התחלת החצי השני בשם אני, בסוד אני והו הושיעה נא. אני דרגא דנוק, והו דרגא דז"א, ובחבור שניהם תכלית הישועה בב"א.

פרפרת נאה מצאתי בספר מחברת הקודש – שער הלולב וד' מינין "וסימן אני והו שהם יחד גי' (אני=סא, והו=ז ובסך הכל ע"ח) ג' הויות (שהם גימ' היה) (גימ' כ) הוה (גימ' ט"ז) ויהיה (גימ' לו). בסך הכל ע"ב. לכן נ"ל שצ"ל "הוה" אז יהיה החשבון מכוון ע"ח.

כתב ספר הליקוטים פרשת אמור – פרק כג "ואלה הג' לולב הד'ס ערב"ה, במ"ק הם בגי' אד"ס. ועם האתרוג, גם הוא במ"ק, הם ס"א, בגי' אני. ומספר האותיות ע"ה אחד, הן י"ז, בגי' והו, והסימן, אני והו. ע"כ הסבר: לולב מ"ק י"ד. הדס מ"ק ט"ו. ערבה מ"ק ט"ז בסך הכל מ"ה. אתרוג מ"ק טז. בסך הכל ס"א כמנין אני. מספר אותיות לולב (4) הדס (3) ערבה (4) אתרוג (5) הם 16 ועם הכולל 17 כמנין "והו".

פירוש אחר נמצא בספר ברית כהונת עולם שכתב שאני והו הם ב' מצבים. אני בזמן הארת פנים ומילת "והו" מורה על גילוי כנ"ל אלא שהוא בא בהסתרת פנים.

פירוש למילת "והו" נמצא בספר תקט"ו תפילות למורנו הרמח"ל זללה"ה בתפילה שצד "בשעה ששלשה מתחברים כאחד שהם: שכינה (אות ה' אחרונה) וצדיק חי עולמים (אות ו') ועד"א (ועמודא דאמצעיתא שהיא אות ו') עליהם, וזה והו, משם והלאה אני והו הושיעה נא, וזה מצא אשה ה' דוה"ו, מצא טוב, ו' מיד רצון מתעורר מה, ו' עליונה, ואותה שנא' בה "אני הגבר ראה עני" (מכלומר השכינה הנקראת אני) יד תתעלה למעלה בוה"ו שעומד לגאול אותה, ויאמר בה אני הוא ולא אחר.

השל"ה הקדוש⁶ אומר שמילת "והו" זו השכינה.

⁶ ספר מגלה עמוקות על התורה - פרשת וישלח "אני והו הושיעה נא", ר"ל השכינה נקראת אני, ת"ת נקרא והוא ז"ס גם הוא אחרינו.

⁷ ספר ברית כהונת עולם - מאמר הסתר אסתר - פרק יא " והוא טעם (דברים ל"ב ל"ט) ראו עתה בעת שאני מתראה אליכם כטעם (שמות כ' י"ט) אתם ראיתם, כי בזמן אחר אני מתואר במלת אני הו"א, ומשום הכי מזהיר הכתוב לעת כזאת שאני מתראה אליכם ראו עתה כי אני הוא בעתים אחרים ואז תקוו לאור, ואין והעת אשר זכיתם ליהנות למראה עיניכם, חבל על דאבדין אם טח עיניכם מראות ח"ו, ולזה יאמרו אני והו הושיעה נא להושיע ולהושע לגלות אלהותו ולחבר בחינת אני" עם ז"ה בדעת מושלם, והוא טעם זה היום עשה הו"ה, כי בחינת ז"ה עם הו"ה הוא בבחינת אני" עם ז"ה, ויהיה טעמו כמו כן זה היום עשה הו"ה, רצונו כי היום עשה הו"ה בחינת ז"ה לגלות אלהותו עלינו כעין (ויקרא ט' ד') כי היום הו"ה נראה, ולזאת נגילה ונשמחה בו בהיות לאל ידינו לעשות, ועל זמן ההסתרה יבקשו אחר זה אני" והו"ה הושיעה נא:

⁸ ספר השל"ה הקדוש - מסכת יומא דרך חיים תוכחת מוסר "למעלת התבדודות אין שיעור, כאשר הארכת' במקומו (לעיל ח"א שער האותיות אות צ' מאות קטנה ה' ואילך; אות ק' מאות קטנה תסג). וסימנך 'אני והו' הושיעה נא' (סוכה מה א), כשאני בהתבדודות עם והו, שהוא השכינה, אזי 'לה' הישועה':

ובירוש' איתא זכר ליריחו ורב סעדיה כתב שמקיפין מיד אחר קריאת ההפטרה בעוד הספר על התיבה ומנהג טוב הוא כדי שלא להוציא הספר שלא לצורך כיון שאין קורין בו אלא שאין נוהגין כן וסדר ההקפה כ' רב האי בכל יום ב"פ א' לימינו וא' לשמאלו וביום הז' ג"פ לימינו וג"פ לשמאלו ואחד לימינו ואין נוהגין כן עתה אלא בכל יום אחד לימינו.

ובשבת אין מקיפין כ' רש"י דאף בחול מי שאין לו לולב לא יקיף כמו בשבת שאין מקיפין כיון שאין לו לולב

כך ג' כדעת הארי הקדוש שמי שאין לו לולב לא יקיף. כתב בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ה"ואח"כ מקיפין את המזבח או את התיבה פעם א' בכל יום עם הלולב ומיניו והכונה היא להמשיך החסדים הנז' מבחי' אור המקיף אל הנקב' הנק' מזבח או תיבה ולהיות אור המקיף בגילוי לכן אין מנענעין את הלולב בזמן ההקפות וגם באלו המקיפים יש ד' בחי' ובכל יום יורד אור א' מהם עד תשלום ד' ימי החג ע"ד החסדים הפני' וגם הם מעילא לתתא כסדר כניסת הפנימיים כנ"ל. וכבר נתבאר למעלה כי לעולם אור הפנימי נכנס קודם אור המקיף ולכן אחר נטילת לולב ונענועיו בברכה ובהלל אז עושים ההקפות כי גם ענין ההלל הוא נעשה עם נטילת לולב להמשיך החסדים הפנימיים ולכן ביארנו לעיל שצריך לנענע ד' נענועים בקריאת ההלל והוזכרו בס' התיקו' בד' מ"ח בת"י כ"א ומה שתכוין אז הוא כי הנה נתבאר כי בכל יום נכנס חסד א' דא"פ והנה החסד הא' שבכולם נכנס ביום א' ונקרא יומם יומא דכולהו כי היא הולך ומתפשט עם כולם בכל יום ויום והנה חס"ד בגי' ע"ב והנה ד' נענועי הלולב כל נענוע יש בו ח"י זמנין שהם ג"פ בכל קצה מו"ק וד"פ ח"י גי' ע"ב כמנין חסד לרמוז אל החסד הא' שהולך ומתפשט בכולם בכל יום ויום עם החסד של אותו היום הבא:

וכתב רב שרירא גאון שאין לומר הושענא בשבת מפני התינוקות שישמעו שאומרים בשבת כמו בחול וילכו גם ליטול הלולב אבל כשאין אומרים הושענא מתברר להם. ונראה דכיון שאין מקיפין בשבת מתברר להם במה שאין מקיפין וא"צ למנוע מלומר הושענא וכ"כ ב"ה ואומר קדיש ונפטרינן לבתייהם:

סימן תרסא

למנחה מתפללין כמו ביוצר וכן בערבית כמו בליל ראשון ובקידוש של ליל ב' אומר קידוש וזמן אחריו מיד ואח"כ סוכה דזמן לא קאי אלא אקידוש ולא אסוכה דאף אם יום ראשון חול יצא בזמן דסוכה הלכך צריך שלא להפסיק בסוכה בין קידוש לזמן. ואבי העזרי כתב שאף בליל ב' יש לומר זמן באחרונה כמו יקנה"ז אע"פ שהזמן אינו חוזר על ההבדלה וא"א ז"ל הסכים לסברא ראשונה :

סימן תרסב

וביום ב' מתפללין כמו בראשון ונוטלין לולב ומברכין על נטילת לולב וכן כל שבעה אבל לענין זמן ביי"ט ב' נחלקו בו ה"ר שלמה בר שמשון כתב

שאינ לאומרו דממ"נ יצא בזמן שאמר בראשון אף אם הוא חול דלא גרע מאילו אמרו בשעת עשייה שיצא ולא דמי לזמן דקידוש שאומר בליל ב' שאותו הוא בשביל היום ולא בשביל הסוכה וכ"כ רש"י ור"י וי"א שצריך לאומרו משום שלא תקנו זמן אלא או בשעת עשייה או בשעת נטילה ואם היה אתמול חול א"כ לא היה לא שעת עשייה ולא שעת נטילה הלכך לא יצא בזמן של אתמול וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברא הראשונה וכן נוהגין באשכנז ומיהו נראה שאם חל יום ראשון בשבת שצריך לאומרו בשני כיון שלא אמרו בראשון:

ומוציאין ב' ספרים וקורין בא' כמו אתמול ומפטיר קורא ג"כ כמו אתמול ומפטיר במלכים ויקהלו עד בהוציאו אותם מארץ מצרים ומחזירין הספרים למקומן ואומר קדיש ומתפללין מוסף כמו אתמול ואומר קרבנות המוספין ובחמשה עשר כמו אתמול ומכאן קשה למנהג טוליטולה שאומרים ביום הב' הושיענו בחגיגת יום ב' דכיון שעשינו אותו קודש היאך נעשנו חול לומר יום שני:

סימן תרסג

בחול המועד מתפללין ערבית שחרית ומנחה כדרכן ואומר יעלה ויבא בעבודה

מה הפירוש הסודי של "יעלה ויבא". כתב בספר תולעת יעקב – סוד התפלה "אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו'. יתעלה הכבוד (השכינה שסודה ספירת המלכות) מעלוי לעלוי במעלה העולה בית שמש עד המקום אשר נטלה משם, (היינו הכתר. מקור הרעיון בתיקוני זוהר תיקון ה' דף כ ע"א על הפסוק אבן מאסו הבונים הייתה לראש פינה) עד שם יגיע יראה וירצה ישמע יפקד ויזכר זכרונו. והזכיר בכאן י"ג ענינים כנגד י"ג מדות (הם י"ג תיקוני הדיקנא) המתיוחדים ביחוד אמיתי. והזכיר פקידה (מלכות) וזכירה, (יסוד) הפקידה סוד הנקבה המתברכת מסוד הזכירה בו מתחדש כנשר נעוריה, וגם אנו מתחננים לפניו להתחדש כמותה בסוד זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה.

וכתב באור זרוע כי בתחלת תפלותינו אנו אומרים יעלה אל הסתום, (פנימיות הכתר שסודו פרצוף עתיק יומין) ואחר כך יבא מכח הסתום אל כח הנעלם שהוא האויר הקדמון (חיצוניות הכתר שסודו פרצוף אריך אנפין) לבשר בתפלתן של ישראל, ומן הנעלם אל כח המושכל שהוא חכמה, ומן המושכל אל המורגש שהוא בינה, ומן המורגש אל המוטבע שהוא תפארת, ומן המוטבע אל סוד האפשר, (מלכות) כך ירד הקול ממדה למדה עד שיגיע ויבשר בתפלתן של ישראל ומכריז ואומר כי כבר רצה האלהים את מעשיך וגו', ע"כ.

ולמעלה בהל' פסח כתבתי אם יש להזכיר בו יום מקרא קודש הזה ונוטלין הלולב ומברכין עליו וגומרין ההלל ומקיפין התיבה בכל יום חוץ מבשבת

שאלתי את ראש ישיבת המקובלים כבוד הרב הגאון ישראל אביחי שליטא האם המקובלים מקיפים את התיבה ביום שבת? וענה לי שאינם מקיפין את התיבה אך מכוונים את הכוונות.

ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' עולים בקרבנות החג שבפנחס ורבו הדיעות בסדר קריאתן והעיקר כך הוא שביום הא' של ח"ה קורא כהן וביום הב' ולוי וביום הג' וישראל חוזר וקורא וביום הג' והד' קורא ספיקא דיומא שהוא וביום הב' וביום הג' ובשני קורא כהן וביום הג' ולוי וביום הד' וישראל חוזר וקורא וביום הרביעי והרביעי חוזר וקורא וביום הג' וביום הד' וכן כל הימים עד יום שביעי והוא בכלל ומחזיר ס"ת למקומו ומתפללין תפלת מוסף ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע אתה בחרתנו ומפני חטאינו ואומר קדיש ואומרים בכל יום בקרבנות המוספין ספיקא דיומא ביום הא' אומר כאמור וביום הב' פרים בני בקר שנים עשר ואילים שנים כבשים בני שנה ארבע עשר תמימים וביום הג' פרים עשתי עשר וגו' ובשני אומר וביום הג' וביום הד' וכן בכל יום וסימן שלא תטעה לעולם הפרים והימים ביחד הם י"ד ושבת שבח"ה ערבית שחרית ומנחה מתפללין כדרך ואומר יעלה ויבא בעבודה ובמוסף ג' ראשונות וג' אחרונות אתה בחרתנו וקדושת היום באמצע וכולל עמו השבת לומר את יום המנוחה הזה ואת יום חג הסוכות הזה וחותם מקדש השבת ישראל והזמנים ומוציאין שני ספרים וקורין בא' ז' בפרשת כי תשא ראה אתה אומר אלי ומפטיר קורא קרבנות של ספיקא דיומא לפי מה שהוא היום ומפטיר ביחזקאל ביום בא גוג ולמעלה בהלכות פסח כתבתי למה מפטירין כך:

סימן תרסד

ביום חמישי של חול המועד שהוא הושענא רבה נוהגין שמרבין מזמורים כמו ביו"ט

כתב המהרש"י זללה"ה בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ו' והוא דרוש ליל הושענא רבא ובו נתבאר ענין הלילה הזה הנק' ליל החותם. הנה בדרוש תפלת הנעילה דיוה"כ נתבאר באורך דרוש החותם מה עניינו. והענין בקיצור הוא כי ביוה"כ ע"י תפלות לוקחת רחל ה"ג מאימא שלא ע"י ז"א ולא יתאחזו החיצונים בגבורות האלו אשר ביסוד הנקבה לכן נחתם בה חותם אחד ביסוד שבה לשמור את הגבורות ההם. והנה החותם ההוא היא והוא החותם העיקרי הפנימי הנעשה מן הנה"י דא"י מג' שמות אה"ה דיוה"כ ודהה"י ודאלפ"י אשר בהם והם בגי' חותם נעם הכולל כי החיצו אינם נאחזים באימא ולכן אז נידון העולם כולו ונחתם או לחיים או למות ואז הוא עיקר הדין. והנה בליל הו"י נעשה החותם הב' החיצון בסוד חותם בתוך חותם כנ"ל וניתן בספירת המלכות שבה שהיא העטרא של היסוד שבה ואמנם חותם זה גרוע מן הא' כי זה נעשה מן גי' המילויים לבד אשר בגי' שמות אה"ה הנז' שהם מילוי של היודין ק"ם ושל האלפין קכ"ב ושל הההין ק"ל אבל אותיות הפשוטות עצמם של אה"ה אינם שם והם השרשים והעיקרים ולכן הוא גרוע מחותם הא' והנה ק"ם וקכ"ב וק"ל הם בגי' שצ"ב ועם גי' כוללים שלהם הם שצ"ה כמנין של משנה לרמז כי הנה חותם זו הוא משנה של הא' ושני לו כערך המשנה עם המלך כי העיקר הוא חותם היסוד אבל זה שבמלכות גרוע ממנו והוא משנה שלו. וזהו ענין המלכות דלית לה מגרמא כלום כי כמו שכל פרצוף הנקבה בכללותו נקרא אספקלריא דלית לה מגרמא כלום אלא מיד בעלה כן המלכות שבנוק' בערך שאר ספירותיה אמר עליה דלא נהרא מגרמא כלום כי הנה אינה לוקחת גי' אה"ה עצמם אלא

הארתם שהוא המילויים שבהם ואמנם לפי שגם החותם הזה נעשה מן אימא יש בו כח לדחות את החיצונים ובערך זו נקרא חותם.

ואומר קדושה רבה במוסף ומרכים קצת בנרות כמו בי"ה לפי שבחג נדונין על המים והכל הולך אחר החתום וכל חיי אדם תלויין במים ויש נוהגין להתיר בו אגדו של לולבו סמך לדבר דכתיב כפת חסר ו' פי' ו' ימים יהיה כפות ולא יותר ומקיפין ז"פ ומרכים תחנונים על המים

ונוטלין ערבה

סוד חבטת הערבה התבאר בשער הכוונות בדרושי חג הסוכות דרוש ח' וזה לשונו:

ואמנם כניסת החסדים דאימא היה ע"י הסוכה ושל ז"א ע"י הלולב אבל אלו הגבוהים הם ע"י הערבה שהיא מנהג נביאים ליקח ערבה זולת אותה של לולב. ותחבוט אותה בקרקע ולא תברך כמ"ש ז"ל (סוכה דף מד ע"ב) "חביט חביט ולא בריך". ולכן אבאר ענין הערבה אשר ביום זה הנה אחר שאמרו קדיש תתקבל של אחר סדר ז' ההקפות קח ה' בדים של ערבה כשרות כמו אותם שבלולב ולא תקחם קודם עם הלולב כמנהג קצת עמי הארץ כי אין ראוי לעורר הגבורות והדינין בזמן כניסת החסדים ותכוין שהם ה"ג מנצפ"ך וניתנות לה מאימא לעשות בהם במלכות שבה כלי להעלות בו מ"ן ביום ח' עצרת כנ"ל ואח"כ תחבוט בהם על הקרקע ותכוין כונה אחת בעת החבטה שהוא בזמן הורדת הערבות עד לקרקע והוא לתת בה ה"ג הנד לעשות בה בחי' כלי במלכות לצורך המ"ן כנז.

ותכוין כי הערבה הוא בגי' זרע שהם סוד מ"ן אשר בהגם הוא בגי' עזר ר"ל כי ע"י כן תהיה היא עזר כנגדו להעלות מ"ן כנגד המ"ד שהוא נותן לה בזמן הזווג ביום ח' עצרת ולכן צריך שתחבוט ה' חבטות כנגד ה' גבורות כי בכל חבטה יורד וניתן בה גבורה אחת מהם וכוונת החבטה בעצמה הוא הכאת הדינין וירידתם במלכות שבה הנקראת "קרקע עולם" כנודע וגם עניינה הוא להכות ולשבר ולהחליש כח הגבורות כדי שיתמתקו ויתבסמו. גם תכוין בעת החבטה לשם יוד האואו שהוא בגי' ט"ל וגם נרמז במ"ש חז"ל חביט חביט ולא בריך ואיני זוכר איך נרמז. ואפשר כי מלת חביט בגי' ט"ל והם חבטות הרבה הרמוזות באומרו חביט חביט ושתיים נקראו חביטי (שהוא גימ' טל) לשון רבים. ואמנם אין צורך לברך על הערבה הזו כי כיון שאינם הגבורות עצמם של הזווג רק לעשות מהם כלי הנזכר (שהוא ההוא רוחא דשביק בה בעלה והכוונה לעשות בה כלי להעלות מ"ן של בני האדם) לכן די בחבטה שהוא במעשה ואין צורך גם בדיבור. ונודע כי ערבי נחל הם נצח והוד הנקראים נביאי' ולזה אמרו בגמרא כי ערבי זו היא מנהג ויסוד של נביאים. והרי נתבאר כוונת החבטה שהוא הורדת הערבות וחבטון וחביטתן בקרקע. אבל בעת העלות מן הקרקע, כי בכל חבטה יש יריד' ועליה, ולכן בעת העלי' תכוין כוונה אחרת והוא כי זה הוא בחי' הנשיקין הקודמין אל הזווג של ח' עצרת כי נודע כי ערבה דומה לשפתים והנשיקין הם בחי' השפתים והם ענין הנשיקין ממנה אליו מתתא לעילא דרך עליי'. ונלע"ד כי עתה נעשה הזווג הרוחני הנקרא נשיקה כמבואר עניינו במקומו אבל לא שמעתי ממורי ז"ל אלא כן נלע"ד:

זכר למקדש שהיו מקיפין בו ביום בערבה⁹ ופליגי בה רבי יוחנן אמר "יסוד נביאים" הוא פי' נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי יסודם ולכך מברכין עליה. ור' יהושע אומר "מנהג נביאים" היא פירוש מנהג בעלמא שנהגו כן ואין מברכין עליה. ופסק רי"ף שאין לברך עליה דאסיקנא אייבו הוה קאי

⁹ תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מה ע"א כתוב במשנה: מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאין זוזקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא רבי יהודה אומר אני והו הושיעה נא ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח יופי לך מזבח רבי אלעזר אומר ליה ולך מזבח ליה ולך מזבח.

קמיה דר"א בר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא ואמנהג לא מברכין. ובעל העיטור כתב הא דלא בריך ר"א משום דיחיד הוא ויחיד אינו קובע ברכה לעצמו אבל צבור ודאי מברכין. ורב שמואל בן חפני פסק כר' יוחנן שמברכין. וא"א הרא"ש ז"ל כתב ונהגו כר"ף וכך כתב המהר"ח זללה"ה בשם מורו הארי הקדוש שאין מברכין על חיבוט ערבה. כתב גאון שיעור החבוט ב"פ בתפלת מוסף של יום ז' לפי שבתפלת התמיד אנו נוטלין הלולב ובתפלת המוסף של יום ההוא אנו נוטלין הערבה בפני עצמה ורש"י פי' חבוט (ונוהגים לכבות הנרות עם ההושענות לשמחה) לשון ניענוע. והרמב"ם ז"ל כתב חובט בה על הקרקע או על הכלי ב"פ או ג' וכ"כ הרי"ף גיאת. וערבה זו צריכה שיעור וכמה שיעורה רב נחמן אמר ג' כדי עלין לחין ורב ששת אומר אפי' עלה אחת בבד אחד והלכתא כרב ששת. אלא שכתב רב האי שמכוער הדבר עלה אחת בבד אחד. ואינה ניטלת אלא בפני עצמו פי' שלא יאגד דבר אחר עמה, אבל יש לו בידו ד"א אין לחוש. ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אפי' אם הגביה אותה ב"פ אחת לשם לולב ואחת לשם ערבה כאמור לעיל בשער הכוונות שהלולב בא להמשיך חסדי ד"א אל הנוק' ואילו בדי הערבה באים להמשיך בה גבורות ורב נחמן אומר אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב אם הגביה אותה ב"פ ופסק הרמב"ם ז"ל דאין אדם יוצא בה ואבי העזרי פסק שיוצא בה ולזה הסכים א"א ז"ל:

סימן תרסה

אתרוג בשביעי אסור שהרי הוקצה לכל הז' ואפי' נפסל אסור כל ז' הימים ובשמיני עצרת מותר. ולדידן דאית לן תרי יומי בשמיני ספק ז' אסור אבל בט' ספק שמיני מותר וכתב ה"ר פרץ שאם חל י"ט האחרון של חג באחד בשבת שאסור אף בט' אע"ג דקי"ל שמותר בט' היינו בשאר ימים אבל הכא אסור משום הכנה דכיון דשבת לפניו אין שבת מכינה לי"ט ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל דלא שייך ביה הכנה וכן נוהגין בה היתר: הפריש ז' אתרוגים לז' ימים כל אחד יוצא בו ואוכלו למחר אבל ביומו אסור שהוקצה לכל אותו היום:

סימן תרסו

אע"פ שגמר סעודתו ביום ז' לא יסתור סוכתו שמא יזדמן לו סעודה אחר כך ויצטרך לאכול בה ומוציא הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה ומתקן הבית לכבוד י"ט האחרון ואם רוצה לאכול בה בשמיני צריך לפחות בה

מקום ד' על ד' לעשות היכר שאנו יושבין בה שלא לשם מצות סוכה שלא יהא נראה כמוסיף וזהו דוקא לבני א"י שאין צריכין לישב בה בח' ויום ז' הוא להם חול הלכך יכולין לסותר ולפחות בה אבל אנו שצריכין לישב בה בח' אין לעשות בה שום הכירא של פסול שהרי משום ספק ז' אנו יושבין בה ואם רוצה לישב בה בט' א"א לפחות בה בח' מפני שהוא י"ט ומה יעשה להכירא אם היא קטנה שאסור להניח בה הנר יניחנו בה ובזה יש הכירא ואם גדולה היא שמותר להניח בה הנר יניח בתוכה כלי המאכל שאין אסורין להניחם בתוכה:

סימן תרסז

סוכה ונויה אסורין גם בח' ולדידן גם בט' שהוא ספק ח' כתב א"א הרא"ש ז"ל וכדמקלע שבת במוצאי י"ט האחרון של חג נוהגין שלא להסתפק מנוי סוכה עד מוצאי שבת ונראה דשרי:

סימן תרסח

ליל ח' ערבית מתפללין ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע ואומר ותתן לנו את יום שמיני חג עצרת הזה ומקדש בב"ה ונפטרינן לבתייהם לשלום ואוכלין בסוכה מפני שהוא ספק שביעי ואין מברכין על ישיבתה שא"כ היינו עושין אותו חול אלא שאנו יושבין בה מספק ולא שייך בישיבתו בה לומר היאך נעשנו חול שכך דרך בני אדם לפעמים לישב בצל סוכה אפילו שלא לשם מצות סוכה ומקדשים ואומרים זמן וכן למחר יושבין בה עד לאחר הסעודה ויש נוהגין שלא לישב בה בליל שמיני וביום השמיני יושבין בה ואינו מנהג בבקר משכימין לב"ה ומתפללים יוצר כמו בערבית וגומרינן ההלל ומוציאין שני ספרים וקורין באחד ה' בראה כל הבכור ואם הוא שבת קורין שבעה ומתחילין עשר תעשר ויש שמתחילין לעולם עשר תעשר לפי שהוא זמן אסיפה ומתנות עניים והמפטיר קורא בשני ביום השמיני עצרת עד סוף הסדר ומפטיר במלכים ויהי ככלות שלמה ומחזיר הספרים ואומר קדיש ומכריז משיב הרוח ומוריד הגשם ואין פוסקין כדלעיל בתפלת החול:

סימן תרסט

ליל תשיעי מתפללין כמו בליל שלפניו ומקדשין ואומרים זמן ולמחר מתפללין כמו ביום שלפניו ומוציאין ג' ספרים וקורין בא' וזאת הברכה והמפטיר קורא בשני כמו אתמול ומפטיר במלכים ויעמוד שלמה לפני ה'

ובירושלים יש שמפטירין ויהי אחרי מות משה והכי מנהגינו ובשלישי מתחיל בראשית וקורין אותו שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה

כתוב בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות הקדמה – יום שמחת תורה מה שנהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם התיבה בשחר ובמנחה ובערבית דבמוצאי יום טוב מנהג אמיתי הוא. וכבר נכתב בס"ה בפ' פנחס בד' רנ"ו ע"ב בר"מ וז"ל "ונוהגין ישראל למעבד עמה חזרה ואתקראת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דילי כו'. וראיתי למורי ז"ל נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס"ת או לפניו או לאחוריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכלתו בליל מוצאי יו"ט אחר תפלת ערבית והי' מקפיד מאד לעשות אז ז' הקפות שלימות זולת ההקפות שלימות של יום ש"ת אבל בענין ההקפות שביו' לא נמצאתי עמו ולא ראיתי. גם ראיתי בליל מוצאי יו"ט שהלך לב"ה אחר והקיף ז' הקפות והלך לדרכו ומצא בית הכנסת אחרת שנתאחרו בהקפות וחזר להקיף עמהם.

הביטוי "שמחת תורה" מתפרש בדרך סוד בשני אופנים: האופן הראשון הוא שזו שמחה של ז"א הנקרא תורה שבכתב והוא שמח עם רחל כך התבאר בזוהר פנחס דף רנו ע"ב. האופן השני נזכר בספר תיקון ז' תיקון כא דף נו ע"ב כתוב שההסבר הקבלי למילים "שמחת תורה" היינו שהבינה משמחת את ז"א הנקרא תורה במוחין דגדלות (לשון ה"מתוק מדבש"). כידוע הביטוי "אם הבינה שמחה" מתפרש על הבינה לכן מובנים דברי התיקון ז'.

בשער הכוונות – דרושי חג הסוכות דרוש ט נקט באופן הראשון והנה לשונו: "אבל מה שאמרתי שמצאתי כחוב בקונטרס ממה ששמעתי הוא זה כי ביום זה ניתנו ברחל ה"ג אחרות חדשות בסוד זווג והם מן הז"א עצמו ולא מן אימא כאותם דהו"ר ולכן אלו הגבורות הם יותר מבוסמות וממותקות כי הם על ידי זווג ממש מן ז"א ולכן נקרא יום הזה יום שמחת תורה כי הז"א הנקרא תורה שמח בזווג עם בת זוגו האמיתית העיקרי' שהוא רחל כנודע. והנה אלו הה"ג הם המין עצמם של הנקבה כי אותם של הו"ר היו בחי' הכלי שלהם ולכן נעשה ע"י אימא אבל אלו הגבו' שהם המין עצמם הם מזווג ממש של ז"א ואח"כ נותן לה בסוד זווג הטיפת מ"ד.

ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד ומרכין בפיוטים כמו אשר בגלל אבות ויש מקומות שמוציאין כל הספרים ואומרים על כל אחד ואחד פיוט כל מקום לפי מנהגו ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרין נדבות וקוראין לכל מרעיהן ועושיין משתה ושמחה וי"ט לסיומה של תורה ולהתחלתה ולמוצאי י"ט מבדילין בתפלה וכן על הכוס כדרך שמבדילין במוצאי שבת אלא שאין מברכין על הנר ולא על הבשמי':